II

(Retsakter hvis offentliggørelse ikke er obligatorisk)

KOMMISSIONEN

KOMMISSIONENS BESLUTNING

af 11. december 2001

om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81

(Sag COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) — Bankgebyrer for veksling af eurozonevalutaer — Tyskland)

(meddelt under nummer K(2001) 3693)

(Kun den tyske udgave er autentisk)

(2003/25/EF)

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER HAR —

under henvisning til traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab,

under henvisning til Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i EF-traktatens artikel 85 og 86 ([1]), senest ændret ved forordning (EF) nr. 1216/1999 ([2]), særlig artikel 3 og artikel 15, stk. 2,

under henvisning til Kommissionens beslutning af 1. august 2000 om at indlede procedure i denne sag,

efter at have givet de deltagende virksomheder og sammenslutninger af virksomheder lejlighed til at udtale sig om de af Kommissionen fremførte klagepunkter i overensstemmelse med artikel 19, stk. 1, i forordning nr. 17 og Kommissionens forordning (EF) nr. 2842/98 af 22. december 1998 om høring af parter i visse procedurer efter EF-traktatens artikel 85 og 86 ([3]),

efter høring af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål,

under henvisning til høringskonsulentens endelige rapport i denne sag, og

ud fra følgende betragtninger:

(*) Alle fortrolige oplysninger er slettet. De pågældende tekstdele er angivet med skarpe parenteser efterfulgt af en asterisk.

([1]) EFT 13 af 21.2.1962, s. 204 (Specialudgave 1959-62, s. 81).

([2]) EFT L 148 af 15.6.1999, s. 5.

([3]) EFT L 354 af 30.12.1998, s. 18.

A. INDLEDNING

(1) Denne beslutning, der vedrører en overtrædelse af EF-traktatens artikel 81, er rettet til følgende virksomheder:

— Commerzbank AG

— Dresdner Bank AG

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG

— Deutsche Verkehrsbank AG

— Vereins- und Westbank AG.

(2) De banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997 hos Deutsche Verkehrsbank AG i Frankfurt am Main, enedes om at indføre et gebyr på omkring 3 % i forbindelse med køb og salg af pengesedler udstedt i eurolandene i den treårige overgangsperiode, der blev indledt den 1. januar 1999. Formålet hermed var at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter fra det såkaldte »spread« (dvs. differencen mellem køber- og sælgerkurser) efter afskaffelsen heraf den 1. januar 1999.

B. DET RELEVANTE PRODUKT OG HANDELEN MELLEM MEDLEMSSTATER

1. Det relevante produktmarked

(3) Den 1. januar 1999 blev euroen indført som den europæiske fælles valuta. De tolv deltagende eurolande er

Belgien, Tyskland, Grækenland, Spanien, Frankrig, Irland, Italien, Luxembourg, Nederlandene, Østrig, Portugal og Finland ([4]). I overgangsperioden (1. januar 1999 til 31. december 2001) eksisterer euroen i forskellige denominationer. De nationale valutaer (BEF/LUF, DEM, GRD, ESP, FRF, IEP, ITL, NLG, ATS, PTE og FIM) er underenheder af euroen efter de omregningskurser, der blev uigenkaldeligt fastlåst den 1. januar 1999.

(4) Det relevante produktmarked defineres som den tjeneste, der består i veksling af »underenhederne« ([5]) af euroen, hvor mindst en del af transaktionen vedrører sedler og mønter (»eurozonesedler«) ([6]). Denne tjeneste bestående i køb og salg af udenlandske eurozonevalutaer udbydes hovedsagelig af banker og vekselkontorer (bureaux de change). Som typiske eksempler på sådanne valutatransaktioner kan nævnes følgende:

— veksling af udenlandsk eurozonevaluta (kontanter) med henblik på debitering eller kreditering af en konto denomineret i euro eller den nationale eurozonevaluta

— veksling af udenlandsk eurozonevaluta (kontanter) til den nationale eurozonevaluta (kontanter) og omvendt.

(5) Uanset substituerbarheden på udbudssiden er substituerbarheden på efterspørgselssiden efter (delvis) kontant veksling af eurozonevalutaer meget begrænset, hvis ikke ikke-eksisterende. Navnlig gælder det, at de fleste turistrejsende følger rejseselskabernes og bankernes råd om kun at medbringe små summer i kontanter og i stedet benytte deres debet- eller kreditkort i udlandet.

(6) Med hensyn til andre grupper af kunder såsom små virksomheder, der veksler større summer valuta for at kunne foretage betalinger i andre lande, udgør grænseoverskridende overførsler mellem banker ikke nødvendigvis et realistisk alternativ.

2. **Handel mellem medlemsstater**

(7) Oplysningerne om omfanget af seddel- og mønttransaktioner stammer fra svarene på et spørgeskema, der i oktober og december 1999 blev udsendt til omkring 240 banker i eurozonen (se betragtning 22 til 24).

(8) Omfanget af seddel- og mønttransaktioner (salg og køb) i 1998 opgjort pr. euroland og for alle EU-valutaers vedkommende er vist i bilaget. De angivne beløb er lavere end i virkeligheden, da ikke alle banker var i stand til at give oplysninger om deres transaktionsvolumen. Desuden var det ikke alle banker i eurozonen, der fik tilsendt spørgeskemaet. Endvidere dækkede spørgeskemaet ikke systematisk transaktioner foretaget på vekselkontorer, hvorfor transaktionerne inden for denne del af markedet, ikke er inkluderet i tallene.

(9) På salgssiden beløb samtlige transaktioner med eurozonevalutaer sig til 17,5 mia. EUR i 1998. Omkring 35 % af dette beløb stammede fra salg af DEM. På købssiden udgjorde transaktionsværdien omkring 24,7 mia. EUR. Over 50 % heraf stammede fra køb af DEM. Den samlede transaktionsværdi af valutakøbet og -salget udgjorde ca. 42,2 mia. EUR i 1998. I eurozonen var DEM langt den mest omvekslede (solgte og købte) valuta (se bilaget, Eurozone). Bilaget viser, at der veksles en betydelig mængde EU-valutaer i alle eurolandene.

C. **MARKEDET I TYSKLAND**

1. **Bankerne**

(10) Universalbanker, der beskæftiger sig med en bred vifte af bankaktiviteter, dominerer det tyske banksystem. Ved udgangen af 1998 fandtes der over 3 400 banker med mere end 45 000 filialer.

(11) Universalbankerne kan opdeles i tre overordnede grupper:

— forretningsbanker (»Kreditbanken«): denne gruppe tæller Deutsche Bank, Bayerische Hypo- und Vereinsbank, Dresdner Bank og Commerzbank (også kaldet de fire store)

— sparekasser og deres regionale giroinstitutter (»Landesbanken«): denne gruppe består af 594 sparekasser, 12 Landesbanken og DGZ DekaBank Deutsche Kommunalbank

— andelsbanker (»Volks- und Raiffeisenbanken«) og deres centrale institutter (»Zentralinstitute«): denne gruppe består af 2 256 andelsbanker og fire centrale institutter (DG Bank, SGZ-Bank, WGZ-Bank og GZB-Bank).

(12) Foruden universalbankerne findes der en lang række specialbanker såsom hypotekbanker (Hypothekenbanken) og banker med særlige funktioner samt andre finansielle institutter såsom byggesparekasser (Bausparkassen).

([4]) Grækenland sluttede sig til de øvrige eurolande den 1.1.2001.
([5]) Jf. den første betragtning i Kommissionens henstilling af 23.4.1998.
([6]) De fleste banker køber kun udenlandsk valuta i sedler og ikke i mønter. De fleste vekselkontorer (bureaux de change) køber også udenlandske mønter, men mod et højere gebyr end ved køb af sedler.

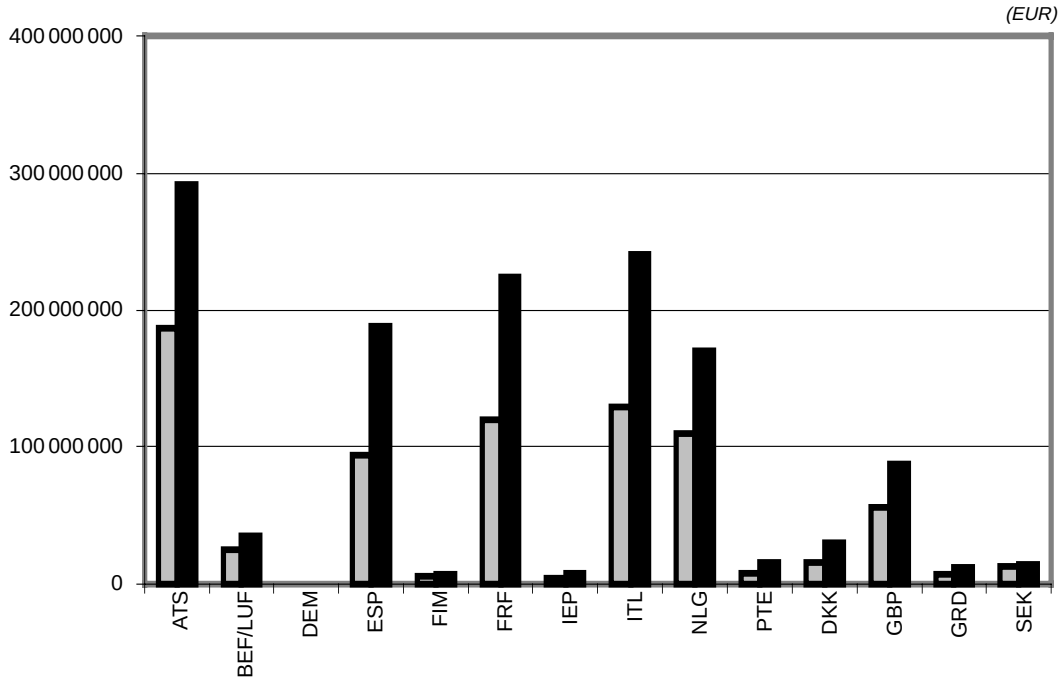
2. **Værdien af valutatransaktioner**

(13) 35 af de 42 banker, der deltog i undersøgelsen (se betragtning 22 og 23), veksler valuta. Mængden af individuelle EU-valutaer, som disse 35 banker solgte og købte i 1998, er vist i figuren nedenfor.

Figur

Solgt og købt valuta i 1998

TYSKLAND

(14) For de i figuren viste valutaers vedkommende beløb den samlede værdi af de pengesedler, der blev solgt og købt i 1998, sig til omkring 2,1 mia. EUR, og der blev solgt næsten dobbelt så meget valuta, som der blev købt. Salget og købet af ATS repræsenterede omkring 22 % af værdien af den solgte og købte valuta, hvorefter fulgte ITL, FRF, ESP og NLG, der tegnede sig for mellem 18 % (ITL) og 13 % (NLG). Eurolandenes valutaer tegnede sig omkring 90 % af værdien af de solgte og købte EU-sedler ([7]).

D. **SAGSFORLØB**

1. **Begæringer om oplysninger**

(15) Den 8. februar 1999 fremsatte Kommissionen begæringer om oplysninger efter artikel 11 i forordning nr. 17 over for tre tyske banksammenslutninger, nemlig Bundesverband deutscher Banken, Deutscher Sparkassen- und Giroverband og Zentraler Kreditausschuss. De blev anmodet om at aflevere alle møderefererater og/eller møderapporter fra de af deres møder, hvor man havde drøftet spørgsmål vedrørende omregning til euro, veksling af eurozonevalutaer samt omkostninger (for kreditinstitutterne) og gebyrer (for kunderne). De blev også anmodet om kopier af al korrespondance mellem dem selv og deres medlemmer, kopier af cirkulærer rettet til deres medlemmer og kopier af deres svar på forespørgsler fra deres medlemmer angående ovennævnte emner.

(16) Deutscher Sparkassen- und Giroverband svarede ved brev af 3. marts 1999. Bundesverband deutscher Banken og Zentraler Kreditausschuss svarede begge ved breve af 14. april 1999.

([7]) Ifølge Westdeutsche Landesbank er den samlede værdi af sedler og mønter købt af tyske banker opgjort til 6,8 mia. EUR i Deutsche Bundesbanks statistikker. Eurozonevalutaer repræsenterer 52 % af det samlede tal. Dette tyder på, at værdien af købte og solgte eurozonevalutaer udgør omkring 3,4 mia. EUR og ikke 2 mia. EUR som angivet i undersøgelsen. Jf. Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 7 (sagsakterne, s. 3976).

(17) Den 7. juli 1999 fremsatte Kommissionen en ny begæring om oplysninger efter artikel 11 i forordning nr. 17 over for Bundesverband deutscher Banken, hvori den anmodede om mere præcise oplysninger om bestemte møder, hvor man havde beskæftiget sig med gebyrer for valutatransaktioner. Bundesverband deutscher Banken svarede ved brev af 29. juli 1999.

(18) Den 6. marts 2000 fremsatte Kommissionen en ny begæring om oplysninger efter artikel 11 i forordning nr. 17 over for Bundesverband deutscher Banken og Deutsche Bundesbank, hvori den anmodede om mere detaljerede oplysninger om alle drøftelser og/eller henstillinger i Tyskland angående gebyrer og gebyrstrukturer, herunder navnlig:

— et gebyr på 3 % med et minimumsgebyr på 5 DEM, og/eller

— et gebyr på 4 % med et minimumsgebyr på 3 DEM.

(19) Ved breve af 21. marts 2000 svarede Bundesverband deutscher Banken og Deutsche Bundesbank begge, at de ikke havde kendskab til sådanne drøftelser og/eller henstillinger angående gebyrer og gebyrstrukturer.

2. **Kontrolundersøgelserne i februar og oktober 1999**

(20) Der blev i overensstemmelse med artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 gennemført kontrolundersøgelser to steder i Tyskland den 16. og 17. februar 1999:

— hos Deutsche Bank AG (hovedsædet i Frankfurt am Main), og

— hos Dresdner Bank AG (hovedsædet i Frankfurt am Main).

(21) Der blev i overensstemmelse med artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 gennemført en kontrolundersøgelse i Nederlandene den 20. og 21. oktober 1999 hos:

— GWK Bank NV/De Grenswisselkantoren NV (Diemen) ([8]).

3. **Undersøgelse af bankgebyrer for veksling af pengesedler**

(22) Ved brev af 19. oktober 1999 udsendte Kommissionen i overensstemmelse med artikel 11 i forordning nr. 17 et spørgeskema til omkring 240 banker i eurozonen, hvori den anmodede dem om oplysninger om bankgebyrer i forbindelse med valutatransaktioner forud for og efter indførelsen af euroen. De pågældende banker tegner sig for omkring 80 % af al bankomsætning i eurozonen.

([8]) GWK Bank har specialiseret sig i veksling af udenlandske pengesedler og har 68 vekselkontorer, heriblandt 33 på store banegårde og 25 langs grænsen.

(23) I dette spørgeskema blev der anmodet om oplysninger om køber-, sælger- og referencekursen (den »officielle« kurs) på hver enkelt valuta den 15. januar 1998 og den 15. december 1998 og om deres gebyrer og gebyrstrukturer den 15. januar 1999. Der blev også anmodet om oplysninger om værdien af salgs- og købstransaktioner i 1998 (pr. valuta).

(24) Spørgeskemaet dateret den 19. oktober 1999 blev tilsendt 42 banker i Tyskland, inkl. følgende fire, som optræder blandt de banker, denne beslutning er rettet til:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG,

— Commerzbank AG

— Deutsche Verkehrsbank AG

— Dresdner Bank AG.

4. **Klagepunktsmeddelelsen**

(25) Ved breve af 3. august 2000 og 10. august 2000 sendte Kommissionen en klagepunktsmeddelelse til Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Vereins- und Westbank AG og andre banker ([9]).

5. **Svarene på klagepunktsmeddelelsen og den mundtlige høring**

(26) Efter anmodning fra parterne meddelte høringskonsulenten parterne, at han havde besluttet at forlænge fristen for besvarelse af klagepunktsmeddelelsen fra den 3. november 2000 til den 27. november 2000.

(27) Deutsche Verkehrsbank AG og Reisebank AG ([10]) anmodede om adgang til alle andre sagsakter vedrørende

([9]) Med henblik på at få afsluttet proceduren foreslog adskillige banker i april og maj 2001 dels en betydelig og øjeblikkelig nedsættelse af gebyrerne for alle (fra og med maj/juni), dels nok en væsentlig nedsættelse af gebyrerne for kontohavere fra og med oktober 2001. Med den begrundelse, at markedet for veksling af eurozonevalutaer ville forsvinde ved årets udgang, og at de foreslåede tiltag ville være til øjeblikkelig gavn for forbrugerne og samtidig lette overgangen til euroen, besluttede Kommissionen, under de exceptionelle omstændigheder i denne sag, at afslutte procedurerne mod: Bayerische Landesbank Girozentrale, SEB Bank AG (tidligere BfG Bank AG), Hamburgische Landesbank Girozentrale, Westdeutsche Landesbank Girozentrale, Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale, GWK Bank/De Grenswisselkantoren NV (og moderselskaberne Fortis NV, Fortis Services Nederland NV, Fortis Bank Nederland NV).

([10]) Deutsche Verkehrsbank AG anførte i sit svar på klagepunktsmeddelelsen (s. 1 ff.), at eftersom kun Reisebank AG var aktiv på detailvalutamarkedet, ville Deutsche Verkehrsbank AG henvise til Reisebank AG's svar på klagepunktsmeddelelsen i sin helhed (sagsakterne, s. 3692 ff.).

de forskellige lande og navnlig vedrørende Nederlandene. Parterne hævdede, at dette var nødvendigt for at sikre deres ret til forsvar, da de mistænkte den nederlandske centralbank (DNB) for at have været en af initiativtagerne til kontakterne mellem GWK Bank og tyske banker. Bankerne mente, at sagsakterne vedrørende Nederlandene indeholdt dokumenter, der kunne bevise, at DNB var indblandet.

(28) Som reaktion på denne anmodning gennemgik høringskonsulenten sagsakterne vedrørende Nederlandene (sag COMP/E-1/37.791) og udtog alle dokumenter, hvori Tyskland og andre lande var nævnt. Ved brev af 12. januar 2001 blev disse dokumenter sendt til de banker, som klagepunktsmeddelelsen var rettet til, og de fik mulighed for at fremsætte bemærkninger inden den 24. januar 2001.

(29) Alle parter med undtagelse af Deutsche Genossenschaftsbank AG anmodede om en mundtlig høring og blev indbudt til en sådan den 1. og 2. februar 2001. Alle parter med undtagelse af Deutsche Genossenschaftsbank AG deltog i høringen.

(30) Under den mundtlige høring blev de tilstedeværende parter underrettet om, at de ville modtage en kopi af en intern note fra Generaldirektoratet for Det Indre Marked, som indeholdt en kortfattet analyse af de omkring 700 klager, som Kommissionens tjenestegrene (Generaldirektoraterne for Det Indre Marked og for Forbrugerbeskyttelse) havde modtaget fra forbrugere i EU angående bankgebyrerne forbundet med forskellige betalingsmidler og tjenester efter indførelsen af euroen.

(31) Ved brev af 26. februar 2001 sendte høringskonsulenten ovennævnte kopi af den interne note fra Generaldirektoratet for Det Indre Marked til parterne, der blev anmodet om at fremsætte deres bemærkninger til noten og til selve høringen inden den 14. marts 2001.

(32) De banker, der benyttede sig af lejligheden til at kommentere den interne note, hævdede, at den eneste begrundelse for klagerne var, at kunderne nu for første gang nogensinde tydeligt kunne identificere gebyrerne, da de ikke længere lå skjult i differencen mellem køberkursen og sælgerkursen. Dresdner Bank AG udtalte, at forbrugerne var skuffet, fordi de fejlagtigt havde haft en forventning om, at der ikke ville blive opkrævet gebyrer overhovedet.

(33) Under den mundtlige høring den 1. og 2. februar 2001 gentog parterne, at de ønskede fuld adgang til alle parallelle sagsakter om specifikke lande. Ved brev af 6. august 2001 meddelte høringskonsulenten parterne, at deres anmodninger ikke kunne imødekommes. Andre anmodninger om adgang til de andre parallelle sagsakter om specifikke lande blev også afvist ([11]).

E. BESKRIVELSE AF FORSKELLIGE BEGIVENHEDER

1. Indførelsen af euroen

(34) På Det Europæiske Råds møde i Madrid den 15. og 16. december 1995 blev der vedtaget en køreplan for overgangen til euroen. På dette møde blev det bestemt, at tredje fase af Den Økonomiske og Monetære Union (ØMU) skulle begynde den 1. januar 1999. I en periode på tre år fra denne dato ville omregningskurserne mellem de deltagende medlemsstaters valutaer indbyrdes og mellem disse og euroen være uigenkaldeligt fastlåst ([12]).

(35) Fra den 1. januar 1999 og i en overgangsperiode på tre år ville euroen eksistere som en virtuel »valuta« i eurolandene. Eurolandenes nationale pengesedler ville fortsætte med at være i omløb, og der ville fortsat være behov for valutaomvekslingstjenester i forbindelse med køb og salg af eurolandenes valutaer i denne periode. Omregningen mellem eurolandenes valutaer ville dog foregå til de uigenkaldeligt fastlåste kurser og ingen andre.

(36) Senest den 1. februar 2002 ville eurosedler og euromønter blive sat i omløb ved siden af de nationale sedler og mønter. Senest seks måneder senere ville de nationale valutaer være blevet fuldstændig erstattet af euroen i alle de deltagende medlemsstater.

(37) Anvendelsen af omregningskurserne blev endvidere fastsat i Rådets forordning (EF) nr. 1103/97 af 17. juni 1997 om visse bestemmelser vedrørende indførelsen af euroen ([13]). Det hedder i forordningens artikel 4, stk. 3, at »omregningskurserne anvendes til omregninger begge veje mellem euroenheden og de nationale valutaenheder«.

(38) Forud for indførelsen af euroen den 1. januar 1999 var det næsten udelukkende via spreadet, at kunderne i Tyskland betalte for veksling af udenlandske eurozone-

([11]) Se sagerne T-216/01 R og T-219/01 R.

([12]) Formandskabets konklusioner af Det Europæiske Råd i Madrid den 15.-16. december 1995, scenariet for indførelsen af den fælles valuta, http://europa.eu.int/euro/.

([13]) EFT L 162 af 19.6.1997, s. 1.

sedler og -mønter ([14]). Med den uigenkaldelige fastlåsning af vekselkurser pr. 1. januar 1999 afskaffede man forskellen mellem køber- og sælgerkurser (spreadet) som et middel til at udtrykke gebyret for veksling af eurozonesedler.

(39) Desuden forsvandt det kursrisikoomkostningselement, der eksisterede forud for indførelsen af euroen som følge af de flydende vekselkurser, da vekselkurserne mellem eurozonens valutaer blev fastlåst pr. 1. januar 1999.

(40) Mens der med det scenario, der blev vedtaget af Det Europæiske Råd i Madrid i december 1995, blev udstukket de brede rammer for overgangen til euroen, var der stadig mange detaljer vedrørende den tekniske forberedelse af overgangen til fase 3, der endnu ikke var faldet på plads. I 1996 modtog Kommissionen skriftlige bemærkninger og forespørgsler angående forskellige aspekter af overgangen fra sammenslutninger af valutabrugere. Med henblik på at drøfte nogle af de problemer, som disse sammenslutninger havde peget på, og samtidig sætte skub i de tekniske forberedelser afholdt Kommissionen en rundbordskonference den 15. maj 1997 om de praktiske aspekter af overgangen til euroen. Rundbordskonferencen gav mulighed for en dialog mellem alle berørte parter, såvel offentlige som private, og den beskæftigede sig især med de praktiske foranstaltninger, der kunne sikre en problemfri overgang til euroen og hjælpe valutabrugere med at indrette sig på euroen ([15]).

(41) Med udgangspunkt heri blev der på rundbordskonferencen drøftet en bred vifte af spørgsmål angående ØMU, heriblandt spørgsmålet om omkostningerne forbundet med omregning i perioden 1999-2001 og under den endelige overgang. Disse drøftelser handlede især om omregningen af nationale valutaenheder til euroenheder (og vice versa). Med hensyn til omvekslingen af én medlemsstats pengesedler til en andens i overgangsperioden mente deltagerne, at dette skulle pålægges gebyr, for »skønt kursrisikoen vil forsvinde og dermed mindske omkostningerne med omkring 20 %, vil andre omkostninger forblive uændret«.

(42) I kølvandet på rundbordskonferencen den 15. maj 1997 nedsatte Kommissionen en ekspertgruppe vedrørende bankgebyrer for omregning til euroen (i det følgende benævnt »ekspertgruppen«), der skulle fungere parallelt med andre grupper. Ekspertgruppen bestående af eksperter fra bankverdenen, betalingssystemer, erhvervslivet og forbrugerorganisationer mødtes seks gange i Bruxelles (mellem 10. september og 20. november 1997) og modtog såvel skriftlige som mundtlige input fra en lang række organisationer og institutioner. Den blev også bistået af Kommissionen og Det Europæiske Monetære Institut (EMI).

(43) Ekspertgruppens kommissorium bestod i at undersøge, om bankerne skulle have ret til at kræve betaling for omregning til euro, og undersøge, om de agtede at gøre det, om der var behov for nye regler på EU-plan, og hvordan man kunne sikre, at offentligheden kunne gennemskue eventuelle omregningsgebyrer. I sin rapport af 20. november 1997 ([16]) definerede ekspertgruppen »omregning« som et fænomen i relation til udskiftningen af eurolandenes nationale valutaer med euroen. Omregning består således i en aritmetisk kalkulation med henblik på angivelse af nationale møntenheder i euroenheder og vice versa ([17]). Det hedder udtrykkeligt i rapporten, at den ikke beskæftiger sig med gebyrer for banktjenester ([18]).

(44) European Banking Federation (EBF) blev hørt af ekspertgruppen den 24. september 1997. På dette møde spurgte ekspertgruppens formand EBF, om det for hvert enkelt land ville være muligt at opstille en liste over specifikke eurorelaterede tjenester, der ville blive leveret henholdsvis gratis og mod betaling af et gebyr. Ved brev af 3. oktober 1997 anmodede EBF sit ØMU-udvalg om oplysninger herom, og udvalget fik en svarfrist indtil den 10. oktober 1997. Ekspertgruppen konkluderede i sin rapport af 20. november 1997, at »de fleste banker

([14]) I forbindelse med forbrugernes køb og salg af valuta fastsættes »spreadet« i forhold til en markedsreferencekurs. I denne sag defineres køber- og sælgerkurs som den kurs, banken anvender, når den henholdsvis køber valuta af en kunde og sælger valuta til en kunde. Det betyder, at køberkursen er lavere end referencekursen, mens sælgerkursen er højere. Alt afhængigt af, om der er tale om en købs- eller salgstransaktion, er spreadet lig med enten differencen mellem en referencekurs og en køberkurs eller differencen mellem en sælgerkurs og en referencekurs. Ved veksling af valuta kan spreadet (i forhold til referencekursen) være i størrelsesordenen 1 % og derover.
I forbindelse med valutahandel er spreadet ganske enkelt lig med differencen mellem køber- og sælgerkurs. Disse spreads kan variere alt afhængigt af volatiliteten på markedet. Spreads kan være så små, at de ikke overskrider en hundrededel af en procent (0,01 %) af valutaenheden, i hvilket tilfælde man ofte taler om et »pip«.

([15]) Se resuméet og konklusionerne af rundbordskonferencen i Bruxelles den 15. maj 1997 om de praktiske aspekter af overgangen til euroen (»*Round table on practical aspects of the changeover to the euro. Summary and conclusions. Brussels, May 15, 1997*«): http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/finances/banks/expert.htm.

([16]) Se s. 2 i rapporten til Europa-Kommissionen fra Ekspertgruppen vedrørende Bankgebyrer for Omregning til Euroen (»*Report of the Expert Group on Banking Charges for Conversion to the Euro to the European Commission, Brussels, 20. November 1997*«).

([17]) I juridisk henseende er en omregning, således som ordet benyttes her, praktisk talt et ukendt fænomen. Det skyldes, at begrebet »omregning« (»conversion« på engelsk) ikke har meget til fælles med andre juridiske begreber, der forekommer at være nært beslægtet hermed, f.eks. »konvertibilitet« (»convertibility« på engelsk) eller »valutaveksling« (»currency exchange« på engelsk). Den nationale møntenhed er blot en (overgangs)beskrivelse af møntenheden »euro«. En sum penge vil have samme juridiske identitet, uanset om den midlertidigt udtrykkes på den eller anden måde. Den i juridisk henseende mest analoge situation kan illustreres med enhederne og underenhederne af den nationale valuta. Således er 70 pfennig det samme som 0,70 DEM, og den måde, hvorpå dette beløb angives, beror ikke på lærd juridisk ekspertise, men er snarere inspireret af et ønske om teknisk bekvemmelighed. Se rapporten fra Ekspertgruppen vedrørende Bankgebyrer for Omregning til Euroen, bilag A: Juridiske aspekter af gebyrer for omregning.

([18]) Se punkt 4 (»Hvad er omregning?«) i rapporten fra Ekspertgruppen vedrørende Bankgebyrer for Omregning til Euroen.

agter at beregne gebyrer for veksling af eurolandes nationale pengesedler i overgangsperioden, om end gebyret skulle blive mindre end i dag, da kursrisikoen vil være forsvundet. Gebyret vil dække udgifter til håndtering, opbevaring og forsikring, edb-udgifter samt offeromkostningerne forbundet med at ligge inde med lagre af pengesedler og risikoen for at modtage falske pengesedler«.

(45) I sin rapport konkluderer og henstiller ekspertgruppen bl.a. følgende:

— »For at fremme »god praksis« (»good practice«) med hensyn til gebyrfri omregning mener gruppen, at Kommissionen bør definere en standard for god praksis for bankerne vedrørende gebyrfri omregning … Standarden bør være vejledende snarere end bindende.«

— »Når bankerne er berettiget til at beregne gebyrer for omregning og beslutter at gøre det, skal de benytte omregningskursen [dvs. den uigenkaldeligt fastlåste kurs i forhold til euroen]. Gruppe anbefaler … at anvendelsen af omregningskursen og eventuelle gebyrer skal være gennemsigtig og inkluderes i standarden for god praksis. For at mindske risikoen for, at forbrugerne forbinder allerede eksisterende gebyrer med indførelsen af euroen anbefaler gruppen, at bankerne så vidt muligt gennemfører standarden inden den 1. januar 1999.«

(46) Den 23. april 1998 vedtog Kommissionen en henstilling om bankgebyrer for omregning til euroen ([19]). Med henstillingen blev der fastlagt en standard for god praksis »for gebyrfri omregning« ([20]) ved bestemte omregningstransaktioner, hvor der i henhold til lovgivningen ikke må beregnes gebyr, og ved visse andre omregningstransaktioner med henblik på at sikre en problemfri indførelse af euroen (artikel 2). Eksempelvis er bankerne forpligtet til at foretage gebyrfri omregning af indgående betalinger denomineret i euroenheden til den nationale valutaenhed i overgangsperioden. Kommissionen henstiller også, at bankerne tilbyder gebyrfri omregning af tilsvarende udgående betalinger.

(47) Standarden for god praksis omfatter ikke gebyrfri veksling af eurozonesedler. Henstillingen begrænser ikke bankernes frihed til uafhængigt af hinanden at beregne gebyrer i overensstemmelse med deres normale forretningspraksis.

(48) Den eneste »forpligtelse«, som henstillingen pålægger bankerne i forbindelse med veksling af pengesedler og mønter fra eurolandene, er en forpligtelse til at sikre, at der hersker gennemsigtighed. Det hedder således i artikel 3, stk. 1, at »bankerne klart og tydelig bør vise, at omregningskurserne er blevet anvendt i overensstemmelse med bestemmelserne i forordning (EF) nr. 1103/97, og angive omregningskurserne adskilt fra eventuelle gebyrer af enhver art, der måtte være beregnet«. Henstillingen siger også, at bankerne bør give klare og gennemsigtige oplysninger om vekselgebyrer ved på forhånd og skriftligt at give generelle oplysninger om de gebyrer, de agter at anvende, og ved efterfølgende og skriftligt at give mere specifikke oplysninger om de gebyrer, de rent faktisk har anvendt (artikel 3, stk. 2).

(49) Ifølge henstillingen skulle bankerne også inden den 1. januar 1999 have oplyst deres kunder om, hvorvidt og i hvilket omfang de agtede at følge henstillingen (artikel 4, stk. 2). Bankerne blev også opfordret til, enten individuelt eller i grupper, at give offentligheden meddelelse herom (artikel 4, stk. 3).

(50) Den 8. december 1998 offentliggjorde Kommissionen en rapport om gennemførelsen af Kommissionens henstilling om bankgebyrer for omregning til euroen ([21]). I denne rapport gennemgås de oplysninger, som Kommissionen havde modtaget fra europæiske banksammenslutninger om deres medlemsbankers hensigter med hensyn til at gennemføre henstillingen. I juli 1998 anmodede Kommissionen fire banksammenslutninger (European Banking Federation, European Savings Bank Group, European Association of Co-operative Banks og European Mortgage Federation) om senest den 1. november 1998 at meddele den, om og i hvilket omfang deres medlemsbanker agtede at gennemføre henstillingen. Deres vurderinger og svar er gengivet i bilagene til rapporten.

(51) Om Tyskland siger rapporten bl.a. følgende:

»Overholdelse af henstillingen i de enkelte deltagende medlemsstater

Det Centrale Kreditudvalg (ZKA), der repræsenterer hele den tyske kreditsektor, har vedtaget at overholde bestemmelserne i henstillingen. Den tyske banksammenslutning (Bundesverband deutscher Banken) er af den opfattelse, at alle dens medlemmer agter at gennemføre henstillingen. Dette gælder også EACB's og ESBG's medlemsbanker i Tyskland.

… … … …

([19]) 98/286/EF, EFT L 130 af 1.5.1998, s. 22.

([20]) »Omregning« er i henstillingen defineret som »ændring af denominationen af et monetært beløb fra den nationale valutaenhed til euroenheden og omvendt til omregningskursen i overensstemmelse med bestemmelserne i forordning (EF) nr. 1103/97«.

([21]) Dokumentet findes på internetadressen http://europa.eu.int/comm/dgs/internal_market/ (inkl. bilag).

Kundeoplysning

I Tyskland, hvor bankerne har udsendt megen dokumentation om indførelsen af euroen, vil EBF's medlemsbanker redegøre for henstillingens indhold i breve og brochurer.«

2. **Baggrunden i Tyskland**

(52) På den mundtlige høring den 1. og 2. februar 2001 blev der givet en generel beskrivelse af den retlige og økonomiske baggrund. Ifølge denne beskrivelse og Westdeutsche Landesbank fandt der en række møder sted mellem forretningsbankerne og Bundesbank forud for oktober 1997.

(53) Den 8. juli 1997 fandt der et møde sted mellem flere forretningsbanker og Bundesbank i Frankfurt am Main, hvor deltagerne drøftede konsekvenserne af euroens indførelse for købet og salget af udenlandske pengesedler og mønter ([22]).

(54) Efter dette møde udsendte Bundesbank den 22. juli 1997 et spørgeskema til forretningsbankerne ([23]) om køb og salg af pengesedler på detailmarkedet og engrosmarkedet. I spørgeskemaet blev der anmodet om oplysninger om mængden af vekslede pengesedler, gennemsigtigheden af gebyrerne i overgangsperioden, konsekvenserne for bankernes detailvirksomhed, hvis Bundesbank besluttede at tilbyde offentligheden gebyrfri veksling, og konsekvenserne for bankernes engrosvirksomhed, hvis Bundesbank besluttede at tilbyde forretningsbankerne gratis repatriering af pengesedler. Bankerne fik løfte om, at deres svar ville blive behandlet fortroligt af Bundesbank.

(55) Som en udløber af mødet den 8. juli 1997 og Bundesbanks spørgeskema af 22. juli 1997 sendte fire forretningsbanker (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG og Westdeutsche Landesbank) den 25. juli 1997 et brev til Bundesbank, hvori de tilkendegav, at spreadet (dvs. køber- og sælgerkurserne på eurozonevalutaer) efter deres opfattelse burde bevares. Begrundelsen herfor var, at de nødvendige ændringer på den informationsteknologiske front ikke kunne gennemføres til tiden, og at enhver tilpasning ville give anledning til ekstraomkostninger med deraf følgende højere gebyrer for kunderne ([24]):

»… Centralbankerne i de deltagende lande er forpligtet til, efter fastlåsningen af vekselkurserne, at omveksle eurozonevalutaer uden beregning af gebyr. Bundesbank og de regionale centralbanker (Landeszentralbanken) har imidlertid ingen interesse i at overtage bankernes privatkundeaktiviteter, da der vil være behov for at opbygge nye infrastrukturer til dette formål.

Som følge af den påtænkte forpligtelse for centralbanken til at købe eurozonevalutaer uden beregning af gebyr vil kunderne uundgåeligt strømme til de regionale centralbanker, da forretningsbankerne, med henvisning til deres omkostninger, vil afvise at købe valutaer uden anvendelse af et spread.

Bankfilialerne i Tyskland har en omsætning inden for valutahandel, der beløber sig til 16 mia. DEM. Hertil kommer omsætningen fra DEM-clearing med udenlandske korrespondentbanker. Der vil ved hjælp af et særskilt spørgeskema fra Bundesbank blive foretaget et skøn over mængden af valuta, der købes af kunderne, og mængden af repatrieret valuta.

Den praktiske gennemførelse af de fornødne foranstaltninger er blevet drøftet mellem signatarerne, der er kraftigt engageret i valutahandel.

De finder spørgsmålet om beregning af et gebyr som erstatning for det nuværende spread (sælger-/køberkurser) meget problematisk.

Drøftelserne viste, at samtlige deltagere i princippet tager afstand fra en ændring, da de deraf følgende IT-omkostninger vil gøre vekslingen af pengesedler dyrere, og offentligheden vil næppe sætte pris på højere gebyrer. Det vil være uforståeligt for borgerne, hvis der indføres et gebyr, når nu valutakurserne er blevet fastlåst, og centralbankerne køber eurozonevalutaer til den fastlåste kurs.

Det er også vigtigt at notere sig, at ændringerne på IT-fronten ikke vil kunne gennemføres på så kort tid.

En undersøgelse foretaget blandt vore euro-forretningspartnere har vist, at de udenlandske banker også insisterer på at bevare spreadet.

En situation med en fast kurs plus provision i forbindelse med kundetransaktioner og bevarelse af spreads i forbindelse med interbank-transaktioner kan ganske

([22]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 16 (sagsakterne, s. 3985).

([23]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 16 (sagsakterne, s. 3985).

([24]) »Auswirkungen der EWWU auf das Sortengeschäft«, brev fra Interessengemeinschaft Sortenhandel, c/o […]* (Deutsche Verkehrsbank AG), til […]* (Landeszentralbank Hessen) af 25. juli 1997, underskrevet af Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG og Westdeutsche Landesbank og med kopi til Deutsche Bundesbank, Bundesverband deutscher Banken, Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken og Deutscher Sparkassen und Giroverband (sagsakterne, s. 2965 ff.).

vist være en mulighed for banker med filialer, da de kan øve direkte indflydelse på deres filialer. For sparekassernes og de kooperative bankers vedkommende vil det være vanskeligt at operere med denne løsning, da de selvstændige sparekasser (Sparkassen) og kooperative banker (Genossenschaftsbanken) næppe vil være indstillet på at operere med en fast kurs og samtidig beregne provision over for deres kunder, mens de i forhold til deres centrale institutter selv vil skulle benytte køber-/sælgerkurser.

Af ovennævnte årsager gør signatarerne, der er specialister i valutahandel, sig til talsmænd for, at man bevarer sælger- og køberkurserne og holder sig til de kendte procedurer for at undgå problemer i opløbet til euroens indførelse.«

(56) I juli og august 1997 besvarede forretningsbankerne ovennævnte spørgeskema fra Bundesbank (se betragtning 54) ([25]).

(57) I forlængelse af det uformelle møde i Økofin-Rådet den 12.-13. september 1997 i Luxembourg fandt der et møde sted den 15. september 1997 mellem forretningsbanker og Bundesbank i Frankfurt am Main. På dette møde blev det igen præciseret, at gebyrberegning via et spread ikke ville være mulig efter 1. januar 1999. Alle gebyrer skulle vises særskilt:

»Spørgsmålet om gebyrer, navnlig vekselgebyrer, blev også behandlet. Den 1. september 1997 udsendte de regionale centralbanker (Landeszentralbanken) et spørgeskema for at finde ud af, om forretningsbankerne ville beregne gebyr for veksling af pengesedler fra eurozonen, eller om de ville benytte et spread mellem to vekselkurser. Bundesbank gjorde opmærksom på, at der ikke ville kunne kræves betaling for veksling af valuta via et spread. Den eneste løsning bestod i beregning af et gebyr.«

3. **Relevante fakta**

(58) I april 1997 begyndte GWK Bank, der har 68 vekselkontorer (heriblandt 33 på store banegårde og 25 langs grænsen) at interessere sig for, hvordan betalingen for køb og salg af eurozonesedler ville komme til at foregå efter spreadets afskaffelse den 1. januar 1999.

(59) GWK Bank kontaktede et tilsvarende kreditinstitut i Tyskland, nemlig Reisebank AG (med 59 vekselkontorer på store banegårde og ved grænseovergange), for i første omgang at gøre opmærksom på, at Deutsche Bundesbank måske ville benytte sit netværk bestående af omkring 200 kontorer til at tilbyde offentligheden gratis veksling af eurozonesedler i overgangsperioden (1. januar 1999 til 31. december 2001) som følge af gennemførelsen af artikel 52 i ESCB-statutten. Dette ville udgøre en trussel mod ikke blot Reisebank AG, men også mod GWK Banks hovedvirksomhed bestående i køb og salg af DEM.

(60) GWK Bank opfordrede på det kraftigste Reisebank AG til at indlede drøftelser med andre tyske banker, i første omgang for at forsøge at få Deutsche Bundesbank til ikke at tilbyde kunderne gratis omveksling via sit netværk af 200 kontorer.

(61) Disse drøftelser og kontakter mundede ud i et møde hos Deutsche Verkehrsbank AG (Frankfurt am Main) den 15. oktober 1997, hvor der fandt prisfastsættelse sted mellem adskillige tyske banker.

(62) Beviserne for overtrædelsen er at finde i de møderefera-ter og afskrifter af telefonsamtaler, som blev fundet under kontrolundersøgelsen den 20. og 21. oktober 1999 hos GWK Bank (Diemen) i Nederlandene.

3.1. *Mødet mellem GWK Bank og Reisebank AG den 29. april 1997*

(63) Den 29. april 1997 blev der i Frankfurt am Main afholdt et møde mellem GWK Bank og Reisebank AG ([26]). Ifølge referatet af dette møde var GWK Bank overrasket over Reisebank AG's manglende kendskab til de forandringer, der kunne forventes på markedet for veksling af eurozonesedler efter den 1. januar 1999. Reisebank AG troede, at spreadene og gebyrstrukturen i forbindelse med veksling af eurozonesedler ville blive fastholdt indtil indførelsen af kontanter i euro i 2002:

»Referat af mødet den 29. april 1997 med Deutsche Reisebank ([27]) angående europroblemet i Frankfurt am Main (dateret 2. maj 1997).

…

([25]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 17 (sagsakterne, s. 3986).

([26]) »Zusammenfassung der Gespräche vom 29. April 1997 mit der Deutsche Reisebank in Frankfurt über die Euro-Problematik«. Deltagere: hr. […]* (Reisebank AG), hr. […]* (Reisebank AG), hr. […]* (GWK), hr. […]* (GWK); c.c.: […]* (GWK), […]* (GWK) og […]* (GWK); memo nr. AS/HB/Orig97/061 af 2. maj 1997 (sagsakterne, s. 2939 ff.).

([27]) I dokumenterne fundet hos GWK omtales Reisebank AG næsten altid som Deutsche Reisebank.

Mødet var præget af GWK's forundring over, at Deutsche Reisebank mangler ajourførte oplysninger, og Deutsche Reisebanks forbavselse over Deutsche Bundesbanks standpunkt og (på grund af) andre kortsigtede europroblemer.«

Deutsche Reisebanks formodninger

Repræsentanterne for Deutsche Reisebank følte, at banken var vel forberedt på euroens komme. Udviklingen af produktet »kortsalg«, åbningen af vekselkontorer langs Tysklands østlige grænse og forøgelsen af bankens markedsandel på valutamarkedet sikrede banken tilstrækkelig kompensation, hvorfor den så fremtiden i møde med fortrøstning. Dette scenario forleder imidlertid Deutsche Reisebank til at tro, at europroblemet først vil melde sig i 2002. Deutsche Reisebank forventer ingen ændringer på markederne for veksling af kontanter mellem 1. januar 1999 og 1. juli 2002 (eller endda fra maj 1998) og forventer således:

1. at den aktuelle marginstruktur vil blive fastholdt

2. at den aktuelle provisionsstruktur vil blive fastholdt

3. at det aktuelle netværk af vekselkontorer vil blive bevaret.

(64) De oplysninger, som GWK Bank gav Reisebank AG på mødet, både overraskede og bekymrede sidstnævnte. Hovedpunkterne var følgende:

— spreadet ville forsvinde i 1999 og blive erstattet af et synligt gebyr

— de nationale centralbanker lagde, under indflydelse af Det Europæiske Monetære Institut (EMI), pres på forretningsbankerne for at få dem til at sænke deres gebyrer efter 1. januar 1999

— Nederlandenes centralbank havde besluttet, at gennemførelsen af artikel 52 vis-a-vis nederlandske forretningsbanker ville omfatte gratis repatriering af udenlandske eurozonesedler til deres respektive hjemlande. Andre nationale centralbanker overvejede at tilbyde offentligheden generelt gratis omveksling

— der gik rygter om, at tyske forretningsbanker var rede til at tilbyde gratis veksling af eurozonesedler fra 1. januar 1999.

(65) Angående ovennævnte punkter siger mødereferatet følgende:

»Oplysningerne fra GWK

Vore oplysninger gav anledning til vantro og frygt.

Vi kunne oplyse følgende:

1. Spreadet vil højst sandsynligt forsvinde i 1999, hvilket vil lægge pres på fortjenesten. I Nederlandene er det bankernes opfattelse, at spreadet vil blive lig nul og vil skulle erstattes af en (synlig) provision. Den offentlige opinion kunne derpå vende sig mod denne højere provision.

2. Nederlandenes centralbank har forsøgt (og forsøger stadig ifølge hr. […]*) at få bankerne til at beregne et langt mindre gebyr for veksling af eurozonekontanter, og det er kun fordi bankerne (ifølge oplysninger fra GWK) har stået fast, at der kan konstateres en smule imødekommenhed fra centralbankens side. Dette får os til at konkludere, at andre centralbanker (under indflydelse af EMI) sikkert lægger et tilsvarende pres på forretningsbankerne.

3. Dette (politiske) pres har, sammen med artikel 52, været baggrunden for en EMI-undersøgelse blandt de store banker, som også GWK (på grund af dens specialisering) har været inddraget i.

4. Nederlandenes centralbank ønsker at fortolke artikel 52 meget strengt, således at de europæiske centralbanker kun skal være forpligtet til gratis repatriering af overskydende eurozonesedler til det berørte euroland, og de ønsker ikke at røre ved de eksisterende infrastrukturer inden for (detail)valutahandelen i den pågældende periode.

5. Nederlandenes centralbank har indtaget denne holdning, siden den blev informeret om de problemer, der kunne forventes (oplysninger modtaget fra især GWK).

6. GWK og de store banker undersøger muligheden for at ændre den nuværende kompensationsstruktur bestående af et spread og en provision til en kompensation baseret alene på en provision fra begyndelsen af 1999 for at undgå en forhøjelse af gebyrerne i forbindelse med euroens indførelse, som der tales så meget om.

7. Mere specifikt har Deutsche Bundesbank og Frankrigs og Italiens centralbanker insisteret på en bred fortolkning af artikel 52, således at forstå, at befolkningen skal tilbydes en gratis tjeneste.

8. Der går (ifølge hr. […]*) rygter om, at tyske forretningsbanker vil være rede til at tilbyde befolkningen gratis veksling af kontanter.

9. Det betyder, at de påtænkte ændringer, Deutsche Reisebank har planer om at gennemføre, med al sandsynlighed ikke vil kunne gennemføres.«

(66) Ifølge mødereferatet havde Reisebank AG svært ved at tro på oplysningerne fra GWK. Banken besluttede at kontakte Bundesbank og nogle forretningsbanker for at henlede opmærksomheden på problemerne forbundet med vekslingen af eurozonesedler efter 1. januar 1999:

»Deutsche Reisebanks reaktion

Det var tydeligt, at de havde svært ved at tro på den trussel, der tegnede sig. Delvis på grund af vores tilstedeværelse og vores egen faste tro på det, vi fortalte, skiftede denne vantro til bestyrtelse.

Deutsche Reisebank havde intet kendskab til EMI's undersøgelse. Vi har tilsendt dem en kopi.

Handling

Deutsche Reisebank kontakter Bundesbank og andre banker for også i Tyskland at henlede opmærksomheden på problemerne forbundet med veksling af eurozonekontanter. Vi har aftalt at holde hinanden underrettet om den videre udvikling i sagen.«

(67) I mødereferatet peges der også på en række lighedspunkter mellem GWK Banks og Reisebank AG's opbygning og på en række overlapninger mellem deres produktudbud. Begge banker opererede med et gebyr for veksling af kontanter på omkring 3,5 % af transaktionsværdien:

»Andre oplysninger

Deutsche Reisebank har omkring 60 kontorer (på f.eks. banegårde) og omkring 300 medarbejdere.

Der er en klar overlapning mellem produktudbud:

Valutaer — pengeautomater — Western Union — kortsalg under opbygning.

Der arbejder omkring 50 personer i hovedsædet. Deutsche Reisebanks moderselskab har udliciteret automatiseringsopgaverne til en »Zentralkassa«.

Omtrent 80 % af deres nuværende overskud stammer fra valutatransaktioner, og efter indførelsen af euroen vil deres samlede overskud falde med 40 % (det er uklart, om dette tal bygger på en stor eller lille eurozone). Ligesom for GWK's vedkommende udgør gebyr og provision omkring 3,5 %.«

(68) I sit svar på klagepunktsmeddelelsen indrømmer Reisebank AG ([28]), at banken ikke var opmærksom på de store forandringer på eurozonevalutamarkedet i overgangsfasen, herunder afskaffelsen af sælger- og køberkurser ved veksling af eurozonevalutaer.

3.2. *Kontakt mellem GWK Bank og Reisebank AG den 5. maj 1997*

(69) En uge efter mødet den 29. april 1997 faxede GWK Bank to dokumenter til Reisebank AG den 5. maj 1997 ([29]):

(70) Det første dokument var en kopi af det udfyldte »Spørgeskema til forretningsbanker og vekselkontorer«, som var blevet indsendt til den nationale centralbank ([30]). Der var tale om EMI's spørgeskema om gennemførelsen af artikel 52 (omveksling til pariværdi af eurozonesedler mellem 1999 og 2002). EMI havde udsendt spørgeskemaet til de nationale centralbanker for at indhente oplysninger om det årlige omfang af seddelomvekslingen, repatrieringen af pengesedler, det samlede køb og salg af eurozonevalutaer, sæsonudsving, eksisterende spreads og provisioner og de forskellige omkostningskomponenter. De nationale centralbanker udsendte i overensstemmelse med deres egne udvælgelseskriterier spørgeskemaet fra EMI til et udsnit af de nationale banker og vekselkontorer.

(71) Spørgeskemaet indeholder et afsnit med følgende overskrift: »De anmodes om at fremsætte bemærkninger og forslag vedrørende vekslingen af eurozonesedler, eventuelt på særskilte papirark«. For at fastholde de hidtidige samlede indtægter efter 1. januar 1999 foreslår GWK Bank, at der beregnes et enkelt gebyr på 3,8 % ved veksling af alle eurozonevalutaer:

»Den samlede indtægt fra en normal eurozonevalutatransaktion ligger på omkring 3,8 %. For fortsat at kunne tilbyde offentligheden denne service bestående

([28]) Reisebank AG's svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 21 ff. (sagsakterne, s. 3715 ff.).

([29]) Fax af 5. maj 1997 fra […]* på vegne af […]* (GWK) til […]* (ReiseBank AG). Fax nr. 97.066 (sagsakterne, s. 2942 ff.). Begge disse dokumenter blev fundet under kontrolundersøgelsen hos GWK.

([30]) »Questionnaire to Commercial Banks and Bureaux de Change« dateret 13. januar 1997, AS/NvdN/HB/Orig97/002 (sagsakterne, s. 2943 ff.).

i veksling af eurozonevalutaer i omløb er der behov for en kompenserende provision.

Indtægt fra en normal eurozonevalutatransaktion

(350 NLG × 3,8 %) = 13,30 NLG

Samlede udgifter ved en normal eurozonevalutatransaktion = 11,60 NLG.

Vore omkostninger vil ikke falde efter den 1. januar 1999, og set ud fra en eurosynsvinkel er det ikke muligt at fastholde forskellige provisioner for de forskellige eurozonevalutaer. Derfor foreslår vi et gebyr på 3,8 % ved en normal eurozonevalutatransaktion (uden nogen form for nedslag). Et gebyr på under 3,8 % er for lavt, navnlig i forbindelse med eurozonevalutaer, der genererer en forholdsvis lille omsætning (dvs. alle andre eurozonevalutaer end DEM, BEF og FRF). En lav omsætning resulterer i et større rentetab og relativt større administrative udgifter.

Nederlandenes centralbank har modtaget en række detaljerede og supplerende bemærkninger fra os vedrørende spørgeskemaet.

Hvis De ønsker en kopi af disse bemærkninger, bedes De anmode centralbanken herom.«

(72) Det andet dokument fra GWK Bank til Reisebank AG indeholder de detaljerede og supplerende bemærkninger fra GWK Bank til ovennævnte spørgeskema fra EMI. I dette dokument forklares det, at det for at fastholde en samlet indtægt på 2,4 % fra veksling af alle eurozonevalutaer vil være nødvendigt at øge provisionen til 3,8 %, når også henses til tabet af indtægter fra spreadet efter 1. januar 1999 samt rabatterne for særlige grupper og kunder ([31]):

»Valutahandel

…

Indtægten udtrykt i procent af omsætningen (2,5 %) er lavere, end hvad man kunne forvente ud fra spreadet i henhold til kurslisten (pengesedler) og provisionssatserne.

Spread i henhold til kurslisten	2,88 % ([1])
Provision	1,00 %
Samlet indtægt	3,88 %

([1]) Gennemsnitligt spread vægtet med købs- og salgsomsætning.

…

Acceptabel provisionssats efter 1. januar 1999

Set ud fra en samfundsmæssig synsvinkel er det ønskeligt, at der i perioden fra 1. januar 1999 til 1. juli 2002 ikke rokkes ved befolkningens mulighed for at omveksle gyldig EU-valuta. Heraf følger, at det vil være nødvendigt at beregne en større provision for at kompensere for tabet af spreadet. For GWK vil en provision på 3,8 % på ækvivalenten af en normal valutatransaktion være tilstrækkelig. Nedslag for særlige grupper og kunder, der foretager store transaktioner (inkl. »coupon cashing«, se også s. 2) vil sikre en samlet indtægt fra valutahandel på 2,4 % (3,8 % – 1,38 %) af den samlede EU-valutaomsætning. De 3,8 % resulterer i et gebyr for forbrugeren, der svarer til det nuværende gebyr ved en gennemsnitlig valutatransaktion i EU-valutaer (spreadet for pengesedler plus provision), således som nærmere præciseret nedenfor (bilag 2 indeholder en udtømmende række af tal).

([31]) »Supplementary comments to the questionnaire of 21 November 1996 regarding the Euro, as drawn up by the European Monetary Institute (EMI)« dateret 13. januar 1997, NvdN//Orig97/007 (sagsakterne, s. 2954 ff.).

	Kursgevinst ([1]) ved pengesedler som procentsats af valutaomsætning	Nuværende kursgevinst ved veksling af 350 NLG	Nuværende provision ved veksling af 350 NLG	Samlet kundegebyr ved veksling af 350 NLG
Eurozonevaluta	2,8 %	9,79 NLG	3,50 NLG	13,29 NLG
Alle valutaer	2,88 %	10,08 NLG	3,50 NLG	13,58 NLG
Omveksling af EU-valuta med provision på 3,8 %				13,30 NLG

([1]) Den her nævnte kursgevinst er det gennemsnitlige spread for pengesedler i den pågældende valuta (se bilag 2), vægtet med købs- og salgsomsætning.

En provision på under 3,8 % er for lav, navnlig i forbindelse med EU-valutaer, der genererer en forholdsvis lille omsætning (dvs. alle andre EU-valutaer end DEM, BEF og FRF). En lav omsætning resulterer i et større rentetab og relativt større administrative udgifter (udgifter til tælling, opbevaring og transport, transaktionsomkostninger osv.). Set ud fra en eurosynsvinkel er det ikke muligt at fastholde forskellige provisioner for de forskellige EU-valutaer.«

(73) GWK Bank ([32]) og Reisebank AG har bekræftet, at GWK Bank sendte ovennævnte dokumenter. Ifølge de to banker blev forslaget om et gebyr på 3,8 % blot fremsat som svar på spørgeskemaet fra EMI. Også EMI har i øvrigt offentliggjort resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen.

(74) Kommissionen noterer sig, at hverken EMI-spørgeskemaet eller resultaterne heraf beskæftigede sig med bankgebyrer for veksling af eurozonevalutaer. EMI udarbejdede et spørgeskema for at indhente oplysninger om det årlige omfang af seddelomvekslingen, repatrieringen af pengesedler, køb og salg af eurozonevalutaer, sæsonudsving, eksisterende spreads og provisioner og de forskellige omkostningskomponenter. Formålet hermed var at indsamle oplysninger om gennemførelsen af ESCB-statuttens artikel 52 vis-a-vis forretningsbankerne (dvs. gratis repatriering af bankernes udenlandske eurozonesedler til deres udstedelsesland).

(75) EMI udarbejdede en rapport dateret 23. april 1997 med titlen »Omveksling til pariværdi af pengesedler udstedt i euroområdet: analyse af resultaterne af spørgeskemaet udsendt til forretningsbanker«. Rapporten byggede på de svar på spørgeskemaet, som de nationale centralbanker havde modtaget fra banker og vekselkontorer, og den afspejlede situationen i 1996. EMI's spørgeskema dækkede 14 medlemsstater, og der blev modtaget svar fra ca. 150 forretningsbanker og 40 vekselkontorer. EMI's otte sider lange rapport indeholder aggregerede data og diskuterer ikke spørgsmålet om bankgebyrer for veksling af eurozonevalutaer. Rapporten blev ikke offentliggjort, men Rådet for EMI gik med til udlevere analysen af resultaterne til European Banking Federation og European Savings Banks Group ([33]).

([32]) Fortis-gruppens svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 13 (sagsakterne, s. 4285).

3.3. *Møde mellem Reisebank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, GWK Bank og Landeszentralbank Hessen den 11. august 1997*

(76) Den 11. august 1997 blev der afholdt et møde i Frankfurt am Main mellem Reisebank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Landeszentralbank Hessen og GWK Bank ([34]). Mødet tjente til at klarlægge situationen med hensyn til veksling af eurozonesedler og eurozonemønter i overgangsperioden:

»Rapport om samtalerne mellem Reisebank, Landeszentralbank, Deutsche Verkehrsbank og GWK den 11. august 1997 i Reisebank AG's hovedkontor i Frankfurt am Main

([33]) E-mail af 5.5.1999 fra ECB til GD Konkurrence angående en anmodning om en kopi af rapporten »Exchange at par value of euro area banknotes: assessment of the results of the questionnaire to commercial banks«.

([34]) »Gesprächszusammenfassung ReiseBank/LandesZentralBank/Deutsche Verkehrs-Bank/GWK vom 11. August 1997 am Hauptsitz der Reisebank AG in Frankfurt am Main«. Deltagere: […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (Deutsche Verkehrsbank AG), […]* (Landeszentralbank); c.c.: medlemmer af bestyrelsen, […]*. Memo nr. AS/HB/Orig97/130 (sagsakterne, s. 2967 ff.).

Deltagere:	Hr. […]*	Reisebank AG
	Hr. […]*	Reisebank AG
	Dr. […]*	Reisebank AG (advokat)
	Hr. […]*	Deutsche Verkehrsbank AG
	Hr. […]*	Landeszentralbank Hessen
	Hr. […]*	GWK
	Hr. […]*	GWK
	Hr. […]*	GWK

Indledende bemærkninger

Hr. […]* bød alle velkommen til mødet. Han påpegede, at der stadig herskede stor usikkerhed med hensyn til valutamarkedet i perioden 1. januar 1999 til 1. juli 2002, og at en af begrundelserne for at afholde dette møde var at få klarhed over situationen. Efter en kort indledning gav han ordet til hr. […]*, der deltog i sin egenskab af Reisebank AG's ekspert i eurospørgsmål.«

(77) Reisebank AG's juridiske ekspert præciserede, at forretningsbankerne ville have ret til at beregne gebyr for veksling af eurozonevalutaer i overgangsperioden, men at spreadet ikke længere ville eksistere efter den 1. januar 1999:

»Hr. […]*

Hr. […]* var af den opfattelse, at de fleste medlemmer af EMI indtog følgende to standpunkter:

1. Forretningsbankerne ville have ret til at beregne gebyr for veksling af eurozonevalutaer.

2. Det skulle være gratis for kunderne at veksle eurozonevalutaer til euro i første halvdel af 2002.

Punkt 1

Forretningsbankerne ville have ret til at beregne gebyr for veksling af eurozonevalutaer. Den form, som denne betaling ville antage, ville ikke blive fastlagt af EMI. Den kunne tage form af en fast provision, en procentuel provision eller sågar det nuværende spread og kunne variere fra valuta til valuta (kombinationer var også mulige). Hr. […]* påpegede over for hr. […]*, at efter den 1. januar 1999 ville veksling af eurozonevalutaer faktisk svare til veksling af en fælles valuta, men i forskellige former, og at spørgsmålet om prisdifferentiering mellem eurozonevalutaer derfor ikke var helt ligetil. Som hr. […]* så det, ville prisdifferentiering kun være mulig i tilfælde af forskellige kostpriser. Der kunne ikke påvises nævneværdige forskelle i kostpriser mellem de forskellige eurozonevalutaer, og det var derfor usandsynligt, at den nuværende spread-struktur ville blive bevaret.

…

Punkt 2

Hvis eurozonevalutaerne skulle veksles gratis til euro mellem 1. januar 2002 og 1. juli 2002, ville GWK fra 1. januar 2002 ikke længere kunne tjene penge på veksling af udenlandske eurozonevalutaer. Vi har hidtil formodet, at det kun var de tilbageværende gylden, der skulle veksles gratis til euro.«

(78) På mødet forklarede Landeszentralbank Hessen, at ESCB-statuttens artikel 52 forpligtede Bundesbank til at købe udenlandske eurozonesedler og -mønter af bankerne og offentligheden uden beregning. Bundesbank havde gennemført en undersøgelse blandt forskellige banker for at finde ud af, hvor mange transaktioner, der kunne forventes (se betragtning 54):

»Landeszentralbank

Bundesbank ønskede at fortolke artikel 52 således:

Centralbanken var forpligtet til at købe udenlandske eurozonevalutaer af bankerne og offentligheden uden beregning (ligesom Nederlandenes centralbank mente Bundesbank således, at udtrykket til *pariværdi* betød gratis).

Banken ville ændre forholdene i (investere i) de nuværende 180 (dette antal ville falde) filialer (Landeszentralbanken), således at den i praksis ville kunne yde offentligheden denne service. For at få et overblik over antallet af transaktioner, der kunne forventes, havde Bundesbank foretaget en undersøgelse blandt forskellige banker. Hr. […]* udtalte, at Bundesbank ikke var tilfreds med forpligtelsen i henhold til artikel 52 …«

(79) Oplysningen om, at Bundesbank og de regionale centralbanker måske i stor udstrækning ville tilbyde offentligheden gratis veksling skabte ængstelse hos GWK Bank. Den opfordrede på det kraftigste Reisebank AG til at nå til enighed med andre tyske banker om behovet for at beregne et gebyr for at undgå tab af indtægter fra veksling af eurozonevalutaer i overgangsperioden:

»Opfølgning

Efter at hr. […]* og hr. […]* havde forladt mødet, erindrede vi Deutsche Verkehrsbank og Reisebank om deres pligt til at indsamle præcise oplysninger om det tyske valutamarked så hurtigt som muligt for at gøre

ikke blot Bundesbank, men også andre banker, opmærksom på det indtægtstab, der vil følge af den gebyrfri veksling. Hvis forretningsbankerne kunne nå til enighed om behovet for at beregne et vekselgebyr, inden Bundesbank traf sin endelige beslutning, og hvis Bundesbank kunne overbevises om, at den var ved at påtage sig en umulig opgave, ville det måske være muligt at afværge truslen mod Reisebank. Hr. […]* reagerede på dette ved at sige, at dette var et problem i Tyskland, fordi der hverken herskede eller kunne forventes nogen konsensus mellem bankerne. Det virkede som om, at hr. […]* under alle omstændigheder ikke ville gøre noget forsøg på at skabe konsensus …«

(80) GWK Bank var bange for, at hvis Bundesbank besluttede at tilbyde gratis veksling generelt, da ville de tyske forretningsbanker følge trop med lave eller ingen gebyrer. Der var risiko for, at markedet for veksling af eurozonesedler ville flytte sig fra Nederlandene til Tyskland. De nederlandske banker ville blive presset til at sænke deres gebyrer tilsvarende:

»Konklusioner

Udviklingen i Tyskland var meget alarmerende. Centralbanken forsøgte at intervenere på valutamarkedet ved at tilbyde gratis tjenesteydelser, som nemt kunne få konsekvenser for forretningsbankernes gebyrer, alt imens det mest berørte pengeinstitut (Reisebank AG) ikke kunne forventes at gøre meget ved det. Truslen var også meget stor for det nederlandske valutamarked:

1. Hvis kunderne blev afkrævet et mærkbart gebyr i Nederlandene, risikerede man, at valutamarkedet ville rykke fra Nederlandene til Tyskland (eller Østrig osv.).

2. Lave (eller ingen) gebyrer hos forretningsbanker i udlandet ville bane vej for et fald i gebyrerne i Nederlandene (hjulpet godt på vej af medierne).

3. EMI kunne meget vel tænkes at godtage Bundesbanks forklaring, hvilket ville tvinge Nederlandenes centralbank til at indføre gratis veksling, og den konsensus, der var blevet opnået på det nederlandske valutamarked, ville i så fald ikke være noget værd.

Disse udviklingstendenser tydede på, at det var nødvendigt for GWK hurtigst muligt at indføre et højt vekselgebyr for at skabe en ny prisbalance på det nederlandske marked, før presset fra EMI og Nederlandenes centralbank begyndte at rokke ved den konsensus, man havde opnået.«

3.4. *Telefonsamtale mellem GWK Bank og Deutsche Verkehrsbank AG den 29. september 1997*

(81) Der fandt en telefonsamtale sted mellem hr. […]* (GWK Bank) og hr. […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) den 29. september 1997. Hr. […]* havde øjensynligt ikke modtaget et referat af mødet den 11. august 1997 og ønskede at høre om den seneste udvikling med hensyn til ESCB-statuttens artikel 52 ([35]). Referatet af denne telefonsamtale følger hermed:

»Referat af (telefon)samtale med Deutsche Verkehrsbank AG den 29. september 1997

Hr. […]*	Deutsche VerkehrsBank AG
Hr. […]*	GWK

Årsag

Hr. […]* fra Deutsche Verkehrsbank AG havde på en eller anden måde fået fat i hr. […]* telefonnummer.

Eftersom han var bortrejst på ferie, kunne hr. […]* ikke deltage i mødet den 11. august 1997 hos Reisebank AG i Frankfurt am Main, hvor følgende personer var til stede:

Hr. […]*	Landeszentralbank Hessen
Hr. […]*	Reisebank AG
Dr. […]*	Reisebank AG (advokat)
Hr. […]*	Deutsche Verkehrsbank AG
Hr. […]*	GWK
Hr. […]*	GWK
Hr. […]*	GWK

Hr. […]* havde øjensynligt ikke modtaget et referat af dette møde.

Han ledte efter en person i Nederlandene, der vidste noget om udviklingen med hensyn til artikel 52, og han søgte at gøre noget ved denne artikel i det internationale miljø.«

([35]) »Zusammenfassung des Telefongesprächs mit der Deutschen Verkehrsbank AG vom 29. September 1997« mellem […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) og […]* (GWK); c.c.: […]* (GWK). Memo nr. AS/HB/Orig97/149 af 29. september 1997 (sagsakterne, s. 2971 ff.).

(82) Kommissionen noterer sig, at Deutsche Verkehrsbank AG på dette punkt var af den opfattelse, at spreadet burde erstattes af en provision. Dette stod i modsætning til indholdet i brevet af 25. juli 1997 fra Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Westdeutsche Landesbank og Reisebank AG til Landeszentralbank Hessen, hvori afsenderne plæderede for bevarelse af køber- og sælgerkurserne også efter den 1. januar 1999 (se betragtning 55). Referatet af telefonsamtalen fortsætter således:

»Vurdering

I modsætning til, hvad hr. […]* havde givet udtryk for i sit brev til hr. […]* (Landeszentralbank) angående artikel 52, var hr. […]* nu af den opfattelse, at spreadet burde afskaffes i Tyskland og erstattes af en provision. Hans største bekymring var, at de tyske banker ikke havde konsulteret hinanden om denne udvikling, og at kun Commerzbank AG og Westdeutsche Landesbank diskuterede problemet.

Fire andre tyske banker havde trukket sig ud af diskussionen. Hr. […]* mente, at dette var en beslutning, der var blevet truffet på bestyrelsesniveau.«

(83) Det fremgår af referatet af telefonsamtalen, at Deutsche Verkehrsbank AG havde fremsat følgende invitation:

»Særlig invitation

Hr. […]* forsøgte at få Commerzbank, Westdeutsche Landesbank, Verkehrsbank, Reisebank og Landeszentralbank (hr. […]*) med ved bordet i løbet af ugen fra den 6. oktober 1997 for at finde en løsning på problemet. Han ønskede især at få GWK til at sende en repræsentant til mødet. Jeg forsikrede ham, at jeg i teorien var helt villig til at deltage i mødet sammen med hr. […]*.«

3.5. *Mødet hos Deutsche Verkehrsbank AG den 15. oktober 1997*

(84) Ved en telefax af 2. oktober 1997, der bar titlen »Konsekvenserne af ØMU for valutahandelen«, inviterede […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) repræsentanter for SEB Bank AG (tidligere BfG Bank AG), Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, GWK Bank, Hamburgische Landesbank, Landesbank Hessen Thüringen, Landeszentralbank Hessen, Reisebank AG og Westdeutsche Landesbank til et møde den 15. oktober 1997 ([36]). Formålet med mødet var at diskutere tingenes tilstand og tænkelige foranstaltninger.

(85) Mødet fandt sted som planlagt den 15. oktober 1997 hos Deutsche Verkehrsbank AG i Frankfurt am Main ([37]).

(86) GWK Banks referat af mødet bærer titlen »Prisen på eurovalutaer mellem 1. januar 1999 og 1. juli 2002«. Adskillige emner blev diskuteret, bl.a. følgende:

— om banker skulle beregne gebyr for veksling af eurozonesedler i overgangsperioden

— om spreadet skulle bevares efter den 1. januar 1999

— om man kunne beregne en forskellig provision ved veksling af de forskellige eurozonesedler

— beregningsmetoden ved omregning mellem forskellige eurozonevalutaer

— køber- og sælgerkurser i forbindelse med interbankhandelen med pengesedler (engroshandel).

(87) Kommissionen noterer sig, at mødedeltagerne hurtigt fik afklaret, at bankerne ville have ret til at afkræve kunderne et gebyr for veksling af eurozonesedler, og at gebyrerne skulle angives eksplicit og være gennemskuelige. Mødereferatet lyder således:

([36]) Fax med titlen »Auswirkungen der EWWU auf das Sortengeschäft« af 2. oktober 1997 fra hr. […]* (Deutsche Verkehrsbank AG) til […]* (BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (GWK), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Landeszentralbank Hessen), […]* (Reisebank AG) og […]* (Westdeutsche Landesbank) (sagsakterne, s. 2973). Den daværende Bayerische Vereinsbank AG modtog en særskilt skriftlig indbydelse den 13. oktober 1997; se svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 9 (sagsakterne s. 3896).

([37]) »Zusammenfassung der Gespräche bei der Deutschen Verkehrs-Bank am 15. Oktober betreffend: Pricing Eurovaluta vom 1. Januar 1999 bis 1. Juli 2002«. Deltagere: […]* (Bayerische Landesbank), […]* (Vereins- und Westbank AG), […]* (DFG Bank AG; en slåfejl: der burde have stået BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Deutsche VerkehrsBank AG), […]* (Deutsche VerkehrsBank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Westdeutsche Landesbank), […]* (GWK) og […]* (GWK); c.c.: […]* (GWK), AS/NvdN/orig/160 (sagsakterne, s. 2974 ff.).

»Referat af samtaler med Deutsche Verkehrsbank den 15. oktober 1997

Vedr.: Prisen på eurovalutaer mellem 1. januar 1999 og 1. juli 2002

Indledende bemærkninger

Hr. […]* bød alle velkommen til mødet. De tilstedeværende banker repræsenterede mellem 70 % og 80 % af det tyske detailvalutamarked. Hr. […]* gjorde kort rede for den holdning, som Bundesbank og EMI indtog med hensyn til prisen på eurozonevalutaer i tidsrummet fra 1. januar 1999 til (senest) 1. juli 2002.

Man var ikke nået til fuld enighed inden for EMI om spørgsmålet om detailveksling af eurozonevalutaer i omløb. Følgende stod imidlertid klart:

Bankerne ville have ret til at vælte deres omkostninger forbundet med veksling af eurozonevalutaer over på kunderne. Overvæltningen af disse omkostninger skal foregå på gennemsigtig vis.«

(88) Kommissionen noterer sig, at mødedeltagerne også hurtigt blev enige om, at spreadet ville forsvinde efter den 1. januar 1999. De besluttede at meddele Bundesbank, at de ville veksle eurozonesedler til de faste kurser og opkræve et eksplicit gebyr. Referatet siger videre:

»Mundtlige meddelelser

Hr. […]* læste op fra korrespondance mellem ham selv og Bundesbank, hvoraf man kunne udlede, at det af hensyn til gennemsigtigheden ville være nødvendigt at afskaffe de eksisterende spreads. Den mundtlige forklaring herpå var meget klar. Der fandtes imidlertid intet på skrift, der udtrykkeligt forkastede tanken om at bevare spreadet for at opveje bankernes omkostninger. De mødedeltagere, der allerede havde studeret denne sag nærmere, mente ikke, at man kunne vælte konsekvenserne af tabet af spreadet over på detailhandelen.

Overbevist

Efter en bemærkelsesværdig kort diskussion følte alle mødedeltagerne sig overbevist om, at spreadet i forbindelse med eurozonevalutaer ville forsvinde, og at både værdien af de vekslede penge og vekselgebyret skulle være synligt. Denne konklusion ville blive nedskrevet i en protokol til Bundesbank. Følgende punkter ville blive fremhævet:

Veksling af eurozonevalutaer vil foregå til faste priser, hvortil lægges provision.

Skønt hr. […]* delte mødedeltagernes synspunkt, kunne han ikke gøre meget mere. Uden skriftlige instrukser fra Bundesbank kunne hr. […]* ikke gøre noget internt for at tilpasse edb-systemerne til den nye gebyrstruktur. Ikke alle havde dette problem (eksempelvis var Bayerische Landesbank allerede langt fremme med forberedelserne på at erstatte spreadet med en provision), men der herskede almindelig utilfredshed med den manglende klarhed i Bundesbanks skriftlige erklæring.«

(89) Kommissionen noterer sig, at mødedeltagerne også diskuterede, om det eksisterende system med forskellige spreads for de forskellige valutaer kunne ændres til et system, hvor de eksisterende spreads udtrykkes som en eksplicit %-provision. Da der ikke blev opnået fuldstændig enighed om en fælles %-provision for alle valutaer eller forskellige %-provisioner for de forskellige valutaer, besluttede deltagerne at meddele Bundesbank, at hver bank ville træffe sin egen beslutning. Bankerne satte sig dog det fælles mål at erstatte spreadene med en eller flere %-provisioner for at sikre sig 90 % af indtægterne fra spreadet. Dette ville beløbe sig til en samlet provision på omkring 3 %. I referatet nævnes følgende:

»Differentieret prissætning mellem eurozonevalutaer

Den aktuelle prispolitik på det tyske valutamarked var mere eller mindre den samme for alle banker. Det betød eksempelvis, at den østrigske schilling blev købt og solgt billigt, mens den italienske lire var meget dyr. Hr. […]* fra Commerzbank følte, at denne prisforskel mellem de forskellige eurozonevalutaer skulle have lov til blive bevaret. Han fremførte, at eftersom de aktuelle spreads kunne tilskrives markedsmekanismer, kunne denne prissætning overføres til et system med differentierede gebyrer. Hvad dette punkt angik, sagde hr. […]* (Bayerische Landesbank), at differentieringen mellem valutaer kun kunne begrundes i den varierende kursrisiko. Dette argument ville ikke længere

kunne bruges efter den 1. januar 1999, hvor alle eurozonevalutaer ville være at betragte som denominationer af euroen. Hr. […]* tilføjede, at det ikke specielt var markedsmekanismerne, der havde bestemt den aktuelle provenupolitik, der snarere var et resultat af stiltiende aftaler om valutakurser. Den EMI-undersøgelse, som hr. […]* havde citeret, og ifølge hvilken det tyske banksystems omkostninger ville falde med blot 10 % med den fysiske indførelse af euroen, viste, at prissætningen på valutamarkedet ikke var prisbestemt. Dette tydede også på, at der eksisterede et oligopol snarere end et »polypol«.

Det betød, at en stiltiende aftale om differentierede provisioner i stedet for den eksisterende stiltiende aftale om differentierede spreads ikke ville medføre større omvæltninger eller tab af fortjeneste. Hr. […]* var fuldstændig enig.

Da der ikke blev opnået fuld enighed på mødet om, hvorvidt der skulle indføres en enkelt provision eller forskellige provisioner for de forskellige valutaer, blev det besluttet at meddele Bundesbank følgende:

De tilstedeværende banker vil hver især fastlægge deres egen fremtidige gebyrstruktur.

De banker, der var til stede på mødet, tilkendegav, at de agtede at erstatte op til 90 % af deres aktuelle spread-indtægter med provisionsindtægter. Ifølge bankerne ville dette resultere i en samlet provision på omkring 3 %.«

(90) Det fremgår af referatet, at bankerne diskuterede den såkaldte »trekantsmetode« til omregning mellem forskellige eurozonevalutaer ([38]), navnlig med henvisning til omlægningen af deres edb-systemer:

»Obligatoriske beregningsregler

EMI havde udtalt, at ved beregning af værdien i tyske mark af et beløb i gylden ville kun en ganske bestemt beregningsmetode give det korrekte svar. Det betød, at det ville være nødvendigt med en komplet revision af den beregningsmetode, der i dag benyttes i edb-systemerne (kursen på gylden i forhold til tyske mark kunne ikke længere beregnes, når først reglerne blev taget i anvendelse). Flere af de tilstedeværende var opmærksomme på disse beregningsregler, men havde ikke tænkt nærmere over konsekvenserne for valutatransaktioner på detailmarkedet. Hr. […]* påpegede, at det måske ville være en god ide at følge de belgiske bankers eksempel og meddele EMI, at for så vidt angik detailmarkedet måtte en så omfattende omlægning af edb-systemerne for en periode på blot tre år klart afvises, da resultaterne af de forskellige udregninger til brug for normale omvekslingstransaktioner ikke viste nogen forskel.

De tilstedeværendes ivrige notatskrivning tydede på, at også dette problem nu ville blive taget alvorligt.«

(91) Med hensyn til interbankhandelen med pengesedler (engroshandel) hedder det i referatet, at deltagerne enedes om at fastholde faste køber- og sælgerkurser, da der så ikke ville være behov for at ændre edb-systemerne. Professionelle valutahandlere var udmærket klar over, hvilke gebyrer de betalte via de forskellige køber- og sælgerkurser:

»Interbankhandel

Spreadene for valutaer i omløb burde fuldstændig forsvinde inden for interbankhandelen. Ved handel med disse valutaer ønskede de tilstedeværende banker imidlertid at bibeholde den aktuelle praksis med spreads. Derved ville det ikke være nødvendigt at ændre systemerne (for en periode på tre år), og der ville ikke opstå problemer, hvis en bank uden for eurozonen fik behov for valuta fra eurozonen. Hr. […]* (Landeszentralbank), der deltog i mødet over telefonen, mente, at det var usandsynligt, at der ville komme bindende lovgivning vedrørende interbankhandel med valutaer i omløb. Bundesbank ville modtage følgende meddelelse:

I forbindelse med interbankhandel med valutaer i omløb bør eurozonevalutaerne købes og sælges til faste køber- og sælgerkurser. Forskellen mellem køber- og sælgerkursen vil være provisionen.

Hr. […]* bemærkede, at formuleringen ikke var helt velvalgt, eftersom dette argument var blevet afvist i relation til detailhandelen, og der var derfor ingen grund til at tro, at det kunne godtages i relation til bankerne.

Det ville derfor være en bedre ide at henvise til, at der ikke var behov for at forøge gennemsigtigheden inden

([38]) Artikel 4, stk. 4, i Rådets forordning (EF) nr. 1103/97 siger følgende herom: »Pengebeløb, der skal omregnes fra den ene nationale valutaenhed til den anden, omregnes først til et pengebeløb udtrykt i euroenheden, hvilket beløb kan afrundes til mindst tre decimaler, og omregnes derefter til den anden nationale valutaenhed. Alternative omregningsmetoder må kun anvendes, hvis de giver samme resultat«.

for den professionelle handel, da de involverede parter udmærket vidste, hvor meget de betalte. Den valgte formulering blev imidlertid bibeholdt.«

(92) Det fremgår af mødereferatet, at Deutsche Bank AG overvejede at tilbyde sine kunder gratis veksling af eurozonesedler. Dette blev betragtet som en langt større trussel mod deltagernes aftalte planer om en provision på omkring 3 % (for at sikre bankerne omkring 90 % af indtægterne fra spreadet) end de regionale centralbankers gebyrfri veksling:

»Deutsche Bank ødelægger det hele

På mødet blev det nævnt, at Deutsche Bank kunne ødelægge det hele ved at tilbyde gebyrfri veksling. De forretningsbanker, der var til stede på mødet, mente, at dette udgjorde en langt alvorligere trussel end de regionale centralbankers gebyrfri tjenester (idet sidstnævnte banker ikke var tilstrækkeligt udstyret til det). Dette kunne underminere de aftalte planer om en provision på omkring 3 % (90 % af de aktuelle indtægter). Hr. […]* påpegede, at dette under alle omstændigheder ville skabe en ny situation, selv om det efter hans opfattelse ville vare længe, før der ville blive tilbudt veksling af valuta uden nogen form for beregning. Andre indtog en hårdere linje og sagde, at hvis veksling skulle være helt gebyrfri af politiske årsager, ville de afskaffe deres omregningstjenester i tilknytning til eurozonevalutaer.«

(93) Mødereferatet viser, at deltagerne ikke gik ind for at indføre det nye gebyrsystem før 1. januar 1999:

»Tidlig introduktion

Bankerne satsede ikke på at indføre den nye gebyrstruktur før den 1. januar 1999:

1. Det var nødvendigt at generere så stor en fortjeneste som muligt i 1998 (tanken om at fastholde spreadene indtil 1. januar 1999, men beregne en højere provision, fandt man heller ikke tilrådelig). Efter den 1. januar 1999 kunne fortjenesten falde skarpt som følge af pres udefra (Bundesbank, EMI, Deutsche Bank, medierne), så bankerne skulle gribe, hvad de kunne.

2. Et eventuelt fald i omsætningen som følge af den nye gebyrstrukturs indførelse i 1998 blev derfor betragtet som uønsket.

3. Ingen af bankerne var så afhængige af deres valutahandel, at udviklingen efter 1. januar 1999 kunne blive livstruende.

4. Den tid, der resterede indtil den 1. januar 1999, hvor de forskellige systemer skulle være tilpasset den nye gebyrstruktur, føltes allerede at være noget kort.«

(94) Hr. […]* (Commerzbank AG) affattede det officielle mødereferat under titlen »Valutahandlermøde« ([39]). Referatet blev faxet fra Deutsche Verkehrsbank AG til mødedeltagerne den 17. oktober 1997 ([40]). Temaet for mødet er anført som struktur/prissætning i forbindelse med køb og salg af pengesedler i overgangsperioden. På mødet drøftede deltagerne køb og salg af pengesedler på såvel privatkundemarkedet (detailmarkedet) som interbankmarkedet (engrosmarkedet).

(95) Med hensyn til detailmarkedet hedder det i referatet, at mødedeltagerne var enige om at benytte faste vekselkurser på eurozonevalutaer (dvs. ingen særskilte køber- og sælgerkurser) og beregne et gebyr i form af en %-provision. De enkelte banker ville selv vælge, hvilken beregningsmetode de ville benytte ved omregning mellem eurozonevalutaer:

»Valutahandlermøde i Frankfurt den 15. oktober 1997

hos Deutsche Verkehrsbank

Deltagere: se bilag

Referat

Med hensyn til prisen for valutatransaktioner i fase 3a af ØMU (1. januar 1999 til 1. januar 2002) blev der opnået enighed om følgende punkter:

1. Private kunder

— For private kunder vil der gælde en fast vekselkurs for eurozonevalutaer, og gebyrer vil blive beregnet særskilt.

([39]) »Sortenhändlertreffen in Frankfurt am 15. Oktober 1997 im Hause der Deutschen VerkehrsBank« dateret 15.10.1997 fra […]* (Commerzbank AG) (sagsakterne, s. 2985).

([40]) Fax med titlen »Übersendung des Ergebnisprotokolls zum Sortenhändlertreffen am 15. Okt. 1997« fra […]* (Deutsche Verkehrs-Bank AG) til Bayerische Landesbank ([…]*), BfG Bank AG ([…]*), Commerzbank AG ([…]*), Dresdner Bank AG ([…]*), GWK Bank ([…]*), Hamburgische Landesbank ([…]*), Landesbank Hessen Thüringen ([…]*), LZB Hessen ([…]*), ReiseBank AG ([…]*), Vereins- und Westbank AG ([…]*) og Westdeutsche Landesbank ([…]*) (sagsakterne, s. 2983 ff.).

— Gebyrer vil blive beregnet som en procent af det omvekslede beløb.

— Det overlades til hver enkelt bank selv at afgøre, om beregningen foretages efter den direkte eller indirekte kurs (Preis- eller Mengennotierung).«

(96) Kommissionen noterer sig, at det officielle mødereferat og GWK Banks mødereferat stemmer overens med hensyn til, at kundegebyret ville blive beregnet som en procent. Det officielle referat omtaler ikke et gebyr på omkring 3 %. Under høringen den 1. og 2. februar 2001 udtalte Bayerische Landesbank imidlertid, at dens repræsentant på mødet den 15. oktober 1997 (hr. […]*) kunne erindre, at »visse repræsentanter for individuelle banker havde nævnt nogle tal, og at disse havde ligget mellem 2 og 4 %«. Hr. […]* »havde dog ingen erindring om de 3 %«.

(97) Med hensyn til interbankmarkedet (engrosmarkedet) for handel med pengesedler fremgår det af referatet, at bankerne var enige om at fastholde køber- og sælgerkurserne:

»2. Interbankmarkedet

På interbankmarkedet vil alle eurozonevalutaer blive handlet til køber- og sælgerkurser. Disse priser er en følge af omregningen af provisionen. Metoden med den indirekte kurs (»Mengennotierung«) vil blive anvendt generelt fra 1. februar 2002. Indtil da vil begge metoder blive accepteret.

Begrundelsen for brug af køber- og sælgerkurser

På interbankmarkedet, hvor gængs praksis altid er blevet bestemt af de deltagende banker, har handlen altid foregået på basis af køber- og sælgerkurser. Denne praksis bør ikke ændres, idet

— vi ikke ønsker at gøre forskel på noteringen af henholdsvis eurozonevalutaer og de såkaldte dispensationsvalutaer

— vi ikke ønsker at gøre forskel på kontraherende parter, der er hjemmehørende henholdsvis i og uden for eurozonen

og sidst, men ikke mindst, fordi

— en ændring af den nuværende praksis kun vil være relevant i et begrænset tidsrum.

3. Næste møde (hvis der bliver behov for det) afholdes hos Commerzbank i Frankfurt.

Frankfurt, den 15. oktober 1997

[…]*

Bilag«

F. RETLIG VURDERING

1. EF-traktatens artikel 81, stk. 1

(98) Det er fastsat i EF-traktatens artikel 81, stk. 1, at alle aftaler mellem virksomheder, alle vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse og fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, er uforenelige med fællesmarkedet og er forbudt, navnlig sådanne, der består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser, begrænsning af eller kontrol med produktion, afsætning, teknisk udvikling eller investeringer samt opdeling af markeder eller forsyningskilder.

2. Aftaler

(99) Der kan siges at eksistere en aftale, når parterne tilslutter sig en fælles plan, der begrænser eller kan forventes at begrænse deres individuelle forretningsmæssige adfærd ved at fastlægge linjerne for deres handlinger eller manglende handlinger. En aftale behøver ikke at være indgået på skrift; ingen formaliteter er nødvendige, og der er ikke krav om kontraktlige sanktioner eller håndhævelsesforanstaltninger. Forekomsten af en aftale kan være eksplicit eller fremgå implicit af parternes adfærd.

(100) Det fremgår af Domstolens og Førsteinstansretten retspraksis, at det, for at der er tale om en aftale i henhold til EF-traktatens artikel 81, stk. 1, er tilstrækkeligt, at parterne har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde ([41]).

(101) Begrebet aftale i EF-traktatens artikel 81, stk. 1's forstand, som dette fortolkes i retspraksis, forudsætter, at to parter i det mindste har en samstemmende vilje, hvorved det ikke er afgørende, i hvilken form denne manifesterer sig, forudsat at den udgør en korrekt afspejling

([41]) Dom af 15. juli 1970 i sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. 1970, s. 661, præmis 112; dom af 29. oktober 1980 i de forenede sager 209/78 til 215/78 og 218/78, Van Landewyck m.fl. mod Kommissionen, Sml. 1980, s. 3125, præmis 86; dom af 17. december 1991 i sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. 1991 II, s. 1711, præmis 256; dom af 24. oktober 1991 i sag T-1/89, Rhône-Poulenc mod Kommissionen, Sml. 1991 II, s. 867, præmis 120.

af parternes hensigt ([42]). For at falde ind under EF-traktatens artikel 81, stk. 1, behøver en aftale heller ikke give den sikkerhed, der er nødvendig for håndhævelsen af en kommerciel kontrakt. De nøjagtige aftalevilkår behøver ikke at være udtrykkeligt formuleret; forekomsten af en aftale vil måske skulle udledes af de samlede omstændigheder.

3. **Overtrædelsens art**

3.1. *Aftalen*

(102) De banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997 hos Deutsche Verkehrsbank AG i Frankfurt am Main, aftalte at indføre en samlet provision på omkring 3 % i forbindelse med køb og salg af eurozonesedler i den overgangsperiode på tre år, der begyndte den 1. januar 1999. Formålet hermed var at sikre bankerne omkring 90 % af indtægterne fra spreadet efter afskaffelsen af køber- og sælgerkursen den 1. januar 1999 ([43]).

(103) På mødet den 15. oktober 1997 drøftede deltagerne, om det eksisterende system med forskellige spreads for de forskellige valutaer (dvs. en uensartet difference mellem køber- og sælgerkursen på de forskellige valutaer) kunne ændres til et system, hvor de eksisterende spreads blev udtrykt som en eksplicit %-provision. Da der ikke blev opnået fuldstændig enighed om en fælles %-provision for alle valutaer eller differentierede %-provisioner for de forskellige valutaer, besluttede deltagerne at meddele Bundesbank følgende (se betragtning 89):

»De tilstedeværende banker vil hver især fastlægge deres egen fremtidige gebyrstruktur.«

(104) Der var imidlertid enighed om, at provisionen skulle være stor nok til at sikre bankerne omkring 90 % af spread-indtægterne, hvilket ville sige, at den samlede eller gennemsnitlige provision skulle udgøre omkring 3 % ved køb og salg af forskellige eurozonesedler (se betragtning 89):

»De banker, der var til stede på mødet, tilkendegav, at de agtede at erstatte op til 90 % af deres aktuelle spread-indtægter med provisionsindtægter. Ifølge bankerne ville dette resultere i en samlet provision på omkring 3 %.«

(105) Aftalen blev igen omtalt på mødet den 15. oktober 1997. Bankerne var bange for, at deres aftale ville blive bragt i fare, hvis Deutsche Bank AG, som forventet, besluttede at tilbyde gebyrfri veksling (se betragtning 92):

»På mødet blev det nævnt, at Deutsche Bank kunne ødelægge det hele ved at tilbyde gebyrfri veksling. De forretningsbanker, der var til stede på mødet, mente, at dette udgjorde en langt alvorligere trussel end de regionale centralbankers gebyrfri tjenester (idet sidstnævnte banker ikke var tilstrækkeligt udstyret til det). Dette kunne underminere de aftalte planer om en provision på omkring 3 % (svarende til 90 % af de aktuelle indtægter).«

(106) Hr. […]* (Commerzbank AG) affattede det officielle mødereferat under titlen »Valutahandlermøde«. Kommissionen noterer sig, at det officielle mødereferat og GWK Banks mødereferat stemmer overens med hensyn til, at der var enighed om at benytte faste vekselkurser på eurozonevalutaer (dvs. ingen særskilte køber- og sælgerkurser) efter 1. januar 1999 og beregne et gebyr i form af en %-provision (se betragtning 94 og 95):

»1. Private kunder

— For private kunder vil der gælde en fast vekselkurs for eurozonevalutaer, og gebyrer vil blive beregnet særskilt.

— Gebyrer vil blive beregnet som en procent af det omvekslede beløb.«

(107) Det officielle referat går mindre i detaljer end GWK Banks referat og indeholder ingen specifikke tal. Bayerische Landesbank og Commerzbank erkender imidlertid, at nogle bankrepræsentanter på mødet tilkendegav deres tanker om eventuelle fremtidige gebyrer på mellem 2 % og 4 % ([44]). Under høringen den 1. og 2. februar 2001 udtalte Bayerische Landesbank imidlertid, at dens repræsentant på mødet den 15. oktober 1997 (hr. […]*) kunne erindre, at »visse repræsentanter for individuelle banker havde nævnt nogle tal, og at disse havde ligget mellem 2 og 4 %«. Hr. […]* »havde dog ingen erindring om de 3 %«.

([42]) Se dom af 26. oktober 2000 i sag T-41/96, Bayer AG mod Kommissionen, Sml. 2000 II, s. 3383, præmis 68-69.

([43]) Forud for indførelsen af euroen var der ingen eksplicitte bankgebyrer for veksling af udenlandske pengesedler. I stedet betalte kunderne skjulte gebyrer via de forskellige køber- og sælgerkurser på udenlandske valutaer (spreadet). Alt afhængigt af, hvilken valuta der blev vekslet, varierede spreadet mellem 1,5 % og 7 %.

([44]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 30 (sagsakterne, s. 3454); Commerzbank AG, s. 35 (sagsakterne, s. 3624); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 16 (sagsakterne, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (sagsakterne, s. 4016); Hamburgische Landesbank nævner muligheden for gebyrer på mellem 2 % og 6 %, s. 6 (sagsakterne, s. 3768).

(108) Baggrunden for aftalen af 15. oktober 1997 er følgende: I begyndelsen af 1997 begyndte det at bekymre GWK Bank, at Deutsche Bundesbank måske ville benytte sit netværk af 200 filialer til at tilbyde offentligheden gebyrfrit køb og salg af pengesedler i overgangsperioden (1. januar 1999 til 31. december 2001). GWK Bank frygtede, at hvis Bundesbank og de regionale centralbanker (Landeszentralbanken) begyndte at tilbyde denne service i stort omfang, kunne det tænkes, at de tyske forretningsbanker ville følge trop med lavere eller ingen gebyrer (se betragtning 79).

(109) Udsigten til noget sådant var alarmerende for GWK Bank, eftersom en stor del af bankens indtægter stammede fra veksling af eurozonevalutaer og især tyske mark. Der var risiko for, at markedet for veksling af eurozonesedler ville forrykke sig fra Nederlandene til Tyskland, og/eller at de nederlandske banker ville blive presset til at sænke deres gebyrer tilsvarende (se betragtning (80).

(110) I april 1997 kontaktede GWK Bank et tilsvarende pengeinstitut i Tyskland, nemlig Reisebank AG, som blev opfordret til at indlede drøftelser med andre tyske banker, i første omgang for at forsøge at sikre, at Deutsche Bundesbank og de regionale centralbanker ikke begyndte at tilbyde forbrugerne gratis omveksling via deres filialnet (se betragtning 63 til 67).

(111) Disse drøftelser og kontakter førte til et møde, der fandt sted hos Deutsche Verkehrsbank AG (Frankfurt am Main) den 15. oktober 1997, hvor adskillige tyske banker blev enige om bl.a. at indføre et gebyr på omkring 3 % ved køb og salg af eurozonesedler i den treårige overgangsperiode med det formål at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter fra forskellen mellem køber- og sælgerkurs (se betragtning 85 til 93).

3.2. *Parternes påstande og Kommissionens svar*

— Parternes påstande vedrørende sagsfremstillingen

(112) Parterne bestrider Kommissionens udlægning af sagsforløbet og benægter, at drøftelserne mellem parterne angående gebyrstrukturer og gebyrstørrelser ved veksling af eurozonevalutaer i overgangsperioden kan karakteriseres som en aftale, der falder ind under EF-traktatens artikel 81, stk. 1.

(113) Adskillige banker hævder, at eftersom forskellen mellem køber- og sælgerkurser kan beregnes som et %-gebyr, var det et logisk skridt, som blev taget af deltagerne på mødet den 15. oktober 1997, hvor de enedes om at udtrykke spreadet som en tydelig %-provision efter 1. januar 1999. Dette skridt var ikke udtryk for en konkurrencebegrænsende aftale, men udsprang af det lovbestemte krav om tydelig og gennemskuelig angivelse af gebyrer efter spreadets afskaffelse ([45]) ([46]). Landesbank Hessen Thüringen indrømmer at have indgået en aftale om gebyrstrukturen i overgangsperioden på mødet den 15. oktober 1997. Da gebyret imidlertid næppe kunne beregnes på anden vis end i form af en procent, fik denne aftale om en fælles gebyrstruktur kun marginal indflydelse på bankernes frihed til at fastsætte deres egen prispolitik ([47]).

— Kommissionens svar

(114) Gennemskuelig og tydelig angivelse af gebyrer nødvendiggør ikke en standardisering af priser, gebyrstrukturer eller andre servicebegreber i banksektoren. Den enkelte bank skal selvstændigt fastlægge sin forretningspolitik med hensyn til beregning af gebyrer. Hvis bankerne overhovedet ønsker at beregne kundegebyrer, skal gebyrpolitikken og gebyrstrukturen fastlægges selvstændig af den enkelte bank.

(115) Det var ikke et naturligt eller logisk skridt, at hver bank individuelt ville have erstattet spreadet med en %-provision. Det lader faktisk til, at Deutsche Bank oprindeligt overvejede at tilbyde gebyrfri veksling. Under alle omstændigheder drejer sagen sig ikke om, hvad der måtte eller ikke måtte være den økonomisk set mest rationelle gebyrstruktur, men om, hvorvidt der var indgået en aftale mellem banker om gebyrstrukturen.

(116) I denne sag fandtes der en eksplicit aftale mellem banker om en samlet provision på omkring 3 % med det formål at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter fra spreadet efter dets afskaffelse den 1. januar 1999.

([45]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: BfG Bank AG, s. 17 ff. (sagsakterne, s. 3538 ff.); Commerzbank AG, s. 31 (sagsakterne, s. 3620); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 14 (sagsakterne, s. 3901); Westdeutsche Landesbank, s. 48 (sagsakterne, s. 4017).

([46]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 20 ff. (sagsakterne, s. 3989 ff.).

([47]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Landesbank Hessen Thüringen, s. 4 (sagsakterne, s. 3817); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 14 (sagsakterne, s. 3901). Sidstnævnte gør også gældende, at der ikke fandtes noget realistisk alternativ til %-gebyret, da et fast gebyr ville diskriminere mod de små forbrugere.

— Parternes påstande om, at der ikke blev indgået nogen aftale

(117) Adskillige banker hævder, at der ikke blev indgået en aftale om et gebyr på omkring 3 % ([48]). Nogle banker hævder også, at det ikke blev aftalt at sikre omkring 90 % af indtægterne, og at ingen havde nævnt tallet 90 % som beregningsgrundlag for de nye gebyrer efter indførelsen af euroen ([49]).

— Kommissionens svar

(118) Der melder sig det spørgsmål, om GWK Banks referat af mødet den 15. oktober 1997 er troværdigt. Det officielle referat og GWK Banks referat af mødet stemmer overens, for så vidt som der var enighed om at benytte faste vekselkurser på eurozonevalutaer (dvs. ingen særskilte køber- og sælgerkurser) efter 1. januar 1999 og beregne gebyrer som et procentuelt provisionsgebyr. Westdeutsche Landesbank påpeger, at kun en enkelt bestanddel af den påståede overtrædelse, nemlig fastlæggelsen af en gebyrstruktur, er omtalt i det officielle mødereferat, der blev forfattet af hr. […]* ([50]).

(119) Bayerische Landesbank og Commerzbank AG erkender imidlertid, at nogle bankrepræsentanter på mødet talte om eventuelle fremtidige gebyrer på mellem 2 % og 4 % ([51]). Commerzbank AG har udtalt, at nogle af mødedeltagerne nævnte, at sikring af 90 % af indtægterne ville føre til et gebyr på 2-4 % eller en gennemsnitlig provision på 3 %. Under høringen den 1. og 2. februar 2001 udtalte Bayerische Landesbank imidlertid, at dens repræsentant på mødet den 15. oktober 1997 (hr. […]*) kunne erindre, at »visse repræsentanter for individuelle banker havde nævnt nogle tal, og at disse havde ligget mellem 2 og 4 %«. Hr. […]* »havde dog ingen erindring om de 3 %«. Dette viser, at GWK Banks referat, der blev skrevet senest dagen efter mødet, giver en troværdig og komplet redegørelse for, hvad der skete på mødet den 15. oktober 1997.

(120) Kommissionen finder med udgangspunkt i det foreliggende bevismateriale, at de banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997, aftalte at indføre en samlet provision på omkring 3 % (for at dække 90 % af deres indtægtstab) efter den 1. januar 1999.

— Parternes påstande vedrørende timingen

(121) Bankerne gør også gældende, at det ville have været meningsløst at fastsætte gebyrerne i 1997, da der stadig var 14 måneder tilbage til euroens indførelse, og da der i det tidsrum kunne opstå økonomisk usikkerhed af forskellig art ([52]). Bankerne hævder, at de fastsatte deres gebyrer individuelt i slutningen af 1998 ([53]).

— Kommissionens svar

(122) Påstanden om, at det ville have været for tidligt for bankerne at indgå aftale om gebyrstrukturer og gebyrer i oktober 1997, modsiges af bankerne selv. I deres brev af 25. juli 1997 til Bundesbank tilkendegav fire forretningsbanker (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG og Westdeutsche Landesbank), at spreadet efter deres opfattelse burde bevares, bl.a. fordi de nødvendige ændringer på den informationsteknologiske front ikke kunne gennemføres tilstrækkeligt hurtigt inden den 1. januar 1999 (se betragtning 55):

»De fandt spørgsmålet om beregning af et gebyr som erstatning for det nuværende spread (sælger-/køberkurser) meget problematisk.

Drøftelserne viste, at samtlige deltagere i princippet tager afstand fra en ændring, da de deraf følgende IT-omkostninger vil fordyre vekslingen af pengesedler, og offentligheden vil næppe sætte pris på højere gebyrer. Borgerne vil ikke have forståelse for, at der indfø-

([48]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: BfG Bank AG, s. 19 ff. (sagsakterne, s. 3540 ff.); Commerzbank AG, s. 35 (sagsakterne, s. 3624); Reisebank AG, s. 27 (sagsakterne, s. 3721); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 16 (sagsakterne, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (sagsakterne, s. 4016).

([49]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 30 (sagsakterne, s. 3454); BfG Bank AG, s. 18 ff. (sagsakterne, s. 3539); Commerzbank AG, s. 33 ff. (sagsakterne, s. 3622 ff.); Reisebank AG, s. 26 ff. (sagsakterne, s. 3720 ff.); Landesbank Hessen Thüringen, s. 16 ff. (sagsakterne, s. 3830 ff.); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 15 (sagsakterne, s. 3902); Westdeutsche Landesbank, s. 47 ff. (sagsakterne, s. 4016); Fortis-gruppen, s. 23 (sagsakterne, s. 4295).

([50]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 43 (sagsakterne, s. 4012).

([51]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 30 (sagsakterne, s. 3454); Commerzbank AG, s. 35 (sagsakterne, s. 3624); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 16 (sagsakterne, s. 3903); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (sagsakterne, s. 4016); Hamburgische Landesbank nævner muligheden for gebyrer på mellem 2 % og 6 %, s. 6 (sagsakterne, s. 3768).

([52]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Dresdner Bank AG, s. 10 (sagsakterne, s. 3750); Westdeutsche Landesbank, s. 42 (sagsakterne, s. 4011).

([53]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 34 ff. (sagsakterne, s. 3458 ff.); BfG Bank AG, s. 20 (sagsakterne, s. 3541); Commerzbank AG, p. 36 ff. (sagsakterne, s. 3625 ff.); Dresdner Bank AG, s. 10 (sagsakterne, s. 3750); Hamburgische Landesbank, s. 9 ff. (sagsakterne, s. 3771 ff.); Landesbank Hessen Thüringen, s. 12 ff. (sagsakterne, s. 3826 ff.); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 22 ff. (sagsakterne, s. 3909 ff.); Westdeutsche Landesbank, s. 33 ff. (sagsakterne, s. 4002 ff.).

res en provision, når vekselkurserne er fastlåst, og centralbankerne køber til den faste kurs.

Det er også vigtigt at notere sig, at ændringerne på IT-fronten ikke vil kunne gennemføres på så kort tid.«

(123) GWK Banks referat af mødet den 15. oktober 1997 nævner også, at den tid, der var tilbage til tilpasning af edb-systemerne til den nye gebyrstruktur, var kort (se betragtning 93):

»4. Den tid, der resterede indtil den 1. januar 1999, hvor de forskellige systemer skulle være tilpasset den nye gebyrstruktur, ansås allerede at være for kort.«

(124) Det må konkluderes af ovenstående, at prisfastsættelsesaftalen af 15. oktober 1997 var særdeles belejlig og kom på det rette tidspunkt for bankerne.

— Parternes påstande vedrørende forekomsten af forskellige gebyrer

(125) Bankerne hævder, at de banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997, opererer med forskellige gebyrer på mellem 3 og 4 %, og at kun to banker beregner et gebyr på 3 % ([54]) i dag.

— Kommissionens svar

(126) For det første skal det bemærkes, at afsløringen af, at der var indgået en aftale, der strider mod EF-traktatens artikel 81, stk. 1, og afsløringen af dens indhold og formål, således som beskrevet i klagepunktsmeddelelsen, byggede på specifikke beviser og ikke en parallel prissætningsadfærd på markedet.

(127) For det andet forholder det sig således, at eftersom aftalen tjente til at indføre et samlet gebyr på omkring 3 % for at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter, kan det ikke engang forventes, at samtlige banker ville operere med identiske %-provisioner. Aftalen fjernede eller i hvert fald kraftigt formindskede usikkerheden med hensyn til, hvilken adfærd bankerne kunne forvente af hinanden på markedet med hensyn til bankgebyrer ved køb og salg af eurozonesedler. Bankerne selv indrømmer, at der blev drøftet gebyrer på mellem 2 % og 4 %. Efter indførelsen af euroen var der imidlertid ingen af parterne, der indførte et gebyr på under 3 % (se betragtning 147 og 148).

4. **Begrænsning af konkurrencen**

(128) De banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997, enedes om at indføre en samlet provision på omkring 3 % med det formål at kompensere for omkring 90 % af det indtægtstab, de ville lide med afskaffelsen af spreadet den 1. januar 1997. Denne aftale havde både til formål og til følge af begrænse konkurrencen i EU.

4.1. *Aftalens formål*

(129) Det hedder udtrykkeligt i EF-traktatens artikel 81, stk. 1, at aftaler mellem virksomheder og vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder, der består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser, er konkurrencebegrænsende.

(130) Med udsigten til at miste indtægter fra spreadet (dvs. forskellen mellem køber- og sælgerkurs) efter den 1. januar 1999 havde aftalen mellem de banker, der var til stede på mødet den 15. oktober 1997, til formål at fastsætte de deltagende bankers provisioner ved køb og salg af eurozonevalutaer til omkring 3 % for således at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter fra spreadet efter afskaffelsen heraf den 1. januar 1999.

(131) Det må derfor konkluderes, at formålet med aftalen var at harmonisere bankernes fremtidige prispolitik og ensrette priserne inden for køb og salg af eurozonesedler.

(132) Det følger af ovenstående, at den aftale, som blev indgået mellem de tilstedeværende banker på mødet den 15. oktober 1997, falder ind under EF-traktatens artikel 81, stk. 1, idet den direkte bestemmer, dels hvordan der skal beregnes gebyr for veksling af eurozonesedler (nemlig i form af en provision i procent), dels gebyrets størrelse i form af en målpris.

([54]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 43 (sagsakterne, s. 3467); BfG Bank AG, s. 20 (sagsakterne, s. 3541); Commerzbank AG, s. 41 (sagsakterne, s. 3630); Deutsche Verkehrsbank AG/Reisebank AG, s. 28 (sagsakterne, s. 3722); Dresdner Bank AG, s. 10 (sagsakterne, s. 3750); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 25 ff. (sagsakterne, s. 3912 ff.); Westdeutsche Landesbank, s. 43 og 53 (sagsakterne, s. 4012 og 4022).

4.2. *Parternes påstande og Kommissionens svar*

— Parternes påstande vedrørende fortolkningen af ESCB-statuttens artikel 52

(133) Parterne hævder, at deres drøftelser tjente til at fjerne den betydelige juridiske usikkerhed med hensyn til gennemførelsen af artikel 52 i ESCB-statutten og navnlig få klarhed over, om Deutsche Bundesbank agtede at tilbyde offentligheden gebyrfri omveksling eller ej.

— Kommissionens svar

(134) I 1997 blev der afholdt drøftelser mellem Deutsche Bundesbank og tyske forretningsbanker om navnlig gennemførelsen af artikel 52 i ESCB-statutten. Den 8. juli 1997 fandt der et møde sted mellem forretningsbankerne og Deutsche Bundesbank, hvor deltagerne drøftede konsekvenserne af euroens indførelse for vekslingen af pengesedler. Efter dette møde udsendte Bundesbank den 22. juli 1997 et spørgeskema til forretningsbankerne om køb og salg af pengesedler på detailmarkedet og engrosmarkedet. I spørgeskemaet blev der anmodet om oplysninger om mængden af vekslede pengesedler, gennemsigtigheden af gebyrerne i overgangsperioden, konsekvenserne for bankernes detailvirksomhed, hvis Bundesbank besluttede at tilbyde offentligheden gebyrfri veksling, og konsekvenserne for bankernes engrosvirksomhed, hvis Bundesbank besluttede at tilbyde forretningsbankerne gratis repatriering af pengesedler. Bankerne fik løfte om, at deres svar ville blive behandlet fortroligt af Bundesbank. Som en udløber af mødet den 8. juli 1997 sendte Commerzbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Reisebank AG og Westdeutsche Landesbank et brev til Bundesbank, hvori de tilkendegav, at spreadet efter deres opfattelse burde bevares, bl.a. fordi de ændringer, der var nødvendige på den informationsteknologiske front, ikke kunne gennemføres til tiden, og fordi enhver tilpasning ville medføre ekstraomkostninger og dermed højere gebyrer for kunderne. Den 15. september 1997 fandt der et møde sted mellem forretningsbanker og Bundesbank, hvor det blev det præciseret, at gebyrberegning via et spread ikke ville være mulig efter 1. januar 1999. Alle gebyrer skulle vises særskilt (se betragtning 53 til 57).

(135) Som det med al tydelighed fremgår af ovenstående, handlede drøftelserne mellem Bundesbank og forretningsbankerne om anvendelsen af ESCB-statuttens artikel 52 og om afskaffelsen af de særskilte køber- og sælgerkurser pr. 1. januar 1999. Møderne dannede ikke ramme for kollektive drøftelser om bankgebyrer ved veksling af eurozonesedler efter den 1. januar 1999.

— Parternes påstande om Kommissionens rolle som initiativtager til drøftelserne

(136) Ifølge parterne var Kommissionen initiativtager til drøftelserne og kontakterne mellem bankerne. Udgangspunktet var den rundbordskonference, som blev afholdt af Kommissionen den 15. maj 1997 om de praktiske aspekter af overgangen til euroen ([55]). Bankerne hævder, at mødet den 15. oktober 1997 var begrundet i usikkerheden omkring lovgivningen og dermed Kommissionens egne initiativer samt diskussionerne med Deutsche Bundesbank.

— Kommissionens svar

(137) Kommissionens rundbordskonference den 15. maj 1997 om de praktiske aspekter af overgangen til euroen tjente til at behandle nogle af de problemer, som forskellige sammenslutninger havde peget på, og samtidig sætte skub i de tekniske forberedelser. Rundbordskonferencen dannede forum for en dialog mellem alle berørte parter, såvel offentlige som private, og den beskæftigede sig især med de praktiske foranstaltninger, der kunne sikre en problemfri overgang til euroen og hjælpe valutabrugere med at indrette sig på euroen. Det hedder udtrykkeligt i ekspertgruppens rapport af 20. november 1997, at den ikke beskæftigede sig med gebyrer for banktjenester ([56]) (se betragtning 40 til 43).

— Parternes påstande vedrørende det tilladelige i at beregne gebyr

(138) Ifølge parterne tjente drøftelserne også til at behandle spørgsmålet om, hvorvidt det ville være tilladt for forretningsbankerne at beregne gebyr for veksling af pengesedler gennem et spread.

— Kommissionens svar

(139) Siden 1995 har det været kendt, at vekselkurserne ville blive uigenkaldeligt fastlåst, og at kunne disse kurser ville være gældende. Dette fremgår klart og tydeligt af

([55]) Westdeutsche Landesbanks svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 32 ff. (sagsakterne, s. 4001 ff.).

([56]) Se punkt 4 (»Hvad er omregning?«) i rapporten fra Ekspertgruppen vedrørende Bankgebyrer for Omregning til Euroen.

Formandskabets konklusioner af Det Europæiske Råd i Madrid den 15.-16. december 1995, scenariet for indførelsen af den fælles valuta. Artikel 4, stk. 3, i forordning (EF) nr. 1103/97, der har været direkte gældende i samtlige medlemsstater siden den 20. juni 1997, fastslår, at »omregningskurserne anvendes til omregninger begge veje mellem euroenheden og de nationale valutaenheder« (se betragtning 34 til 37). Den direkte konsekvens heraf er, at brugen af spreads ikke længere er tilladt, og at alle gebyrer skal være angivet klart og tydeligt. Alt dette er også tydeligt nævnt i det dokument, hvori er fastlagt kommissoriet for Ekspertgruppen vedrørende Bankgebyrer for Omregning til Euroen, og i denne ekspertgruppes afsluttende rapport (se betragtning 45).

(140) Under alle omstændigheder fandt der forud for mødet den 15. oktober 1997 (nemlig den 15. september 1997) et møde sted mellem forretningsbanker og Bundesbank, hvor det blev præciseret, at gebyrberegning via et spread ikke ville være mulig efter 1. januar 1999 (se betragtning 57).

— Parternes påstande vedrørende den faxede indbydelse

(141) Flere banker hævder, at som det fremgår af den dagsorden, der fulgte med den faxede indbydelse, fokuserede mødet den 15. oktober 1997 på interbankhandelen (herunder prissætning) samt it-spørgsmål ([57]). Derfor kom de repræsentanter, der var til stede på mødet, enten fra bankernes afdelinger for køb og salg af sedler på interbankmarkedet eller fra deres edb-afdelinger. Privatkundeafdelingen, der er den eneste, der har beføjelse til at fastsætte valutagebyrer for private kunder, var ikke repræsenteret ([58]).

— Kommissionens svar

(142) Selv hr. […]* officielle referat af mødet viser, at deltagerne drøftede priser på både privatkundemarkedet og interbankmarkedet (se betragtning 94 til 97). Det lader derfor til, at bankernes repræsentanter var kompetente til at drøfte priserne for seddelomveksling på såvel detailsiden som engrossiden. På basis af det foreliggende bevismateriale mener Kommissionen, at de banker, der deltog i mødet den 15. oktober 1997, enedes om at indføre en samlet provision for private kunder på omkring 3 % (for at sikre bankerne 90 % af deres indtægter) efter 1. januar 1999.

(143) For så vidt angår edb-systemerne forklarede Commerzbank AG's repræsentant på høringen, at de systemer, der benyttes på henholdsvis privatkundemarkedet og interbankmarkedet, er forbundet med hinanden (eller måske endda bygger på samme edb-program). Det betød, at det ville være nødvendigt at have kendskab til pris-/gebyrsystemerne inden for begge forretningsområder forud for enhver tilpasning af edb-systemerne. Det fremgår da også af det officielle referat, at parterne var nået til enighed om, at private kunder, i den treårige overgangsperiode fra 1. januar 1999, skulle betale »provision/gebyrer beregnet som en procent af det omvekslede beløb« (se betragtning 95). På interbankmarkedet valgte parterne at bibeholde køber- og sælgerkurserne.

4.3. *Gennemførelse af aftalen*

(144) For at kunne slutte, at artikel 81, stk. 1, finder anvendelse, er det ikke nødvendigt at foretage en nærmere undersøgelse af en aftales faktiske virkninger for konkurrencen, når først det er blevet fastslået, at aftalen havde til formål at begrænse konkurrencen.

(145) I denne sag var der indgået en aftale mellem banker om indførelse af en samlet provision på omkring 3 % med det formål at sikre bankerne omkring 90 % af deres indtægter fra spreadet efter afskaffelsen heraf den 1. januar 1999.

(146) Kommissionen mener, at eftersom den har påvist, at aftalen direkte tjente til at fastsætte gebyrniveauet, er der ikke behov for at påvise aftalens virkninger.

(147) Under alle omstændigheder fik aftalen rent faktisk konsekvenser for gebyrerne på markedet:

Dresdner Bank AG	3 %
Commerzbank AG	3,75 %
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	3,0 % (min. 10 DEM) ([59])
Vereins- und Westbank AG	3,0 % (min. 10 DEM) ([60]).

([57]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Commerzbank AG, s. 29 (sagsakterne, s. 3618) og bilag 16 (sagsakterne, s. 3671); BfG Bank AG, s. 15 (sagsakterne, s. 3536); Hamburgische Landesbank, s. 4 (sagsakterne, s. 3766).

([58]) Svar på klagepunktsmeddelelsen: Bayerische Landesbank, s. 29 (sagsakterne, s. 3543); BfG Bank AG, s. 16 (sagsakterne, s. 3537); Dresdner Bank AG, s. 5 (sagsakterne, s. 3745); Landesbank Hessen Thüringen, s. 10 (sagsakterne, s. 3824); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 10 (sagsakterne, s. 3897).

([59]) Minimum reduceret fra 10 DEM til 6 DEM den 11.3.1999.

([60]) Minimum afskaffet den 2.8.1999.

(148) Ifølge Reisebank AG beløb gebyrerne sig til følgende efter euroens indførelse ([61]):

Salg: 3,5 % plus et ekspeditionsgebyr på 5 DEM ([62])

Køb: 4,5 % plus et ekspeditionsgebyr på 5 DEM.

Disse %-gebyrer er identiske med dem, som GWK indførte den 16. juni 1998:

Salg: 3,5 % (ved transaktioner på op til 5 000 NLG), min. 5 NLG

Køb: 4,5 % (ved transaktioner på op til 5 000 NLG), min. 5 NLG ([63]).

5. **Påvirkning af handelen mellem medlemsstater**

5.1. *Veksling af valuta*

(149) Overtrædelsen i denne sag vedrører en tjeneste af grænseoverskridende karakter, der alene af den grund kan antages at ville påvirke handelen mellem medlemsstater. Som tidligere oplyst veksles der store mængder eurozonevalutaer i samtlige medlemsstater (se betragtning 7 til 9).

(150) Salg og køb af udenlandsk valuta inden for eurozonen er transaktioner, der hovedsagelig gennemføres af forbrugere og især turister (fra både EU-lande og tredjelande), der ønsker at foretage betalinger inden for eurozonen. Betalinger foretaget af forbrugere ved hjælp af andre valutaer end deres hjemlands valuta udgør transaktioner, der påvirker handelen mellem medlemsstater.

(151) Det skal bemærkes, at hvis forbrugere køber udenlandsk valuta i deres hjemlande, skal den bank, der sælger den pågældende valuta, først indføre pengesedlerne. Hvis forbrugerne derimod køber deres valuta i bestemmelseslandet ved hjælp af udenlandske kontanter, skal den bank, der sælger den pågældende valuta, eksportere (eller repatriere) de udenlandske kontanter til deres oprindelsesland. For de enkelte banker i eurozonen er der aldrig perfekt balance på et givet tidspunkt mellem mængden af udenlandsk valuta, de henholdsvis køber af og sælger til offentligheden.

(152) Bankernes import og eksport af eurozonevalutaer er kommercielle transaktioner, der direkte påvirker handelen mellem medlemsstater.

5.2. *Parternes påstande og Kommissionens svar*

— Parternes påstande vedrørende følgerne for handelen mellem medlemsstater

(153) På den mundtlige høring ([64]) hævdede bankerne, at den tyske sag er en rent indenlandsk sag, som således ikke har nogen indflydelse på handelen mellem medlemsstater. Veksling af udenlandsk valuta er en lokal tjenesteydelse, der leveres på særskilte nationale markeder. Trods GWK Banks tilstedeværelse på mødet den 15. oktober 1997 er banken ikke aktiv på det tyske marked, ligesom de tyske banker ikke er aktive på det nederlandske marked.

— Kommissionens svar

(154) Ifølge Domstolens faste retspraksis skal en aftale mellem virksomheder, for at kunne påvirke handelen mellem medlemsstater, på grundlag af en række objektive retlige eller faktiske omstændigheder gøre det muligt med en tilstrækkelig grad af sikkerhed at forudse, at den kan udøve direkte eller indirekte, aktuel eller potentiel indflydelse på handelsstrømmene mellem medlemsstaterne på en måde, som kan skade opnåelsen af formålene med et fælles marked mellem medlemsstaterne ([65]). Ifølge Domstolen skyldes en påvirkning af handelen mellem medlemsstater således i almindelighed en kombination af flere faktorer, som hver for sig ikke nødvendigvis vil være afgørende ([66]). Det er også fast retspraksis, at det er tilstrækkeligt at påvise, at en aftale kan påvirke handelen mellem medlemsstater ([67]).

(155) I klagepunktsmeddelelsen og i denne beslutning (se betragtning 149 til 152) har Kommissionen gennemgået adskillige faktorer, som den har lagt til grund for den konklusion, at aftalen påvirker handelen mellem medlemsstater. I overensstemmelse med Domstolens retspraksis er Kommissionen af den opfattelse, at i denne sag skyldes påvirkningen af handelen en kombination af flere faktorer, der tilsammen viser, at handelen påvirkes.

([61]) Reisebank AG's svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 18 ff. (sagsakterne, s. 3712 ff.).

([62]) Tre uger senere ændrede Reisebank AG sine salgsprovisioner til:

0,01 DEM — 500 DEM	3,5 %
500,01 DEM — 1 000 DEM	3,25 %
1 000,01 DEM — 2 000 DEM	3,0 %
2 000,01 DEM — 5 000 DEM	2,75 %
fra 5 000,01 DEM	2,5 %.

([63]) 1,5 % ved salgstransaktioner på over 5 000 NLG. 2,5 % ved købstransaktioner på over 5 000 NLG.

([64]) Indlæg fra Dr. Satzky på samtlige bankers vegne under høringen den 1. februar 2001.

([65]) Dom af 30. juni 1966 i sag 56/65, Société Technique Minière, Sml. 1966, s. 282, præmis 7, og dom af 11. juli 1985 i sag 42/84, Remia m.fl. mod Kommissionen, Sml. 1985, s. 2545, præmis 22.

([66]) Dom af 15. december 1994 i sag C-250/92, Gottrup-Klim, Sml. 1994 I, s. 5641, præmis 54.

([67]) Dom af 17. juli 1997 i sag C-219/95, P Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. 1997 I, s. 4411, præmis 19.

(156) I denne sag skal man imidlertid være særlig opmærksom på den relevante tjenestes og det relevante produkts særlige art. Som nævnt ovenfor er den pågældende tjeneste allerede af karakter grænseoverskridende. Det skyldes, at de relevante produkter er medlemsstaternes valutaer, der veksles i store mængder i hver medlemsstat.

— Parternes påstande om en ukorrekt afgrænsning af markedet

(157) Bankerne hævder, at Kommissionen ikke har været i stand til at afgrænse det relevante geografiske marked og derfor har foretaget en ukorrekt vurdering af påvirkningen af handelen.

— Kommissionens svar

(158) Det er Kommissionens påstand, at afgrænsningen af det relevante geografiske marked ikke er afgørende i denne sag. Det skyldes, at det foreliggende bevismateriale viser, at parterne begik en overtrædelse, som havde til formål og til følge at begrænse konkurrencen. I kraft af overtrædelsens art var det også sandsynligt, at den ville påvirke handelen mellem medlemsstater. Denne konstatering er i overensstemmelse med Førsteinstansrettens domme i sagerne vedrørende European Night Services og Volkswagen AG ([68]), hvori Domstolen fastslog, at Kommissionen er forpligtet til at definere markedet i en beslutning vedrørende anvendelse af EF-traktatens artikel 85 (nu artikel 81), hvis det uden en sådan markedsdefinition er umuligt at afgøre, om den pågældende aftale mellem virksomheder, vedtagelse inden for en sammenslutning af virksomheder eller samordnede praksis vil kunne påvirke handelen mellem medlemsstaterne og har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet.

(159) Det forhold, at aftalen om gebyrer ved veksling af eurozonevalutaer umiddelbart kun synes at vedrøre Tyskland og det nederlandsk-tyske grænseområde, udelukker ikke en påvirkning af handelen mellem medlemsstater. Domstolen har i en række sager fastslået, at en konkurrencebegrænsende adfærd, som berører hele området i en medlemsstat, ifølge selve sin natur styrker opdelingen i nationale markeder, hvorved den hæmmer den økonomiske integration, som tilstræbes med traktaten ([69]).

([68]) Førsteinstansrettens dom af 15. september 1998 i de forenede sager T-374/94, T-375/94, T-384/94 og T-388/94, European Night Services m.fl. mod Kommissionen, Sml. 1998 II, s. 3141, præmis 93-95 og 105, og Førsteinstansrettens dom af 6. juli 2000 i sag T-62/98, Volkswagen AG mod Kommissionen, Sml. 2000 II, s. 2707, præmis 230 og 231.

([69]) Se bl.a. dom af 17. oktober 1972 i sag 8/72, Vereeniging van Cementhandelaren mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 977, præmis 29, og dom af 21. februar 1995 i sag T-29/92, SPO mod Kommissionen, Sml. 1995 II, s. 289, præmis 229.

(160) Det relevante produkt er blevet defineret som den tjeneste, der består i veksling af eurozonevalutaer, når mindst den ene del af transaktionen vedrører pengesedler. Bankerne køber og sælger pengesedler på de internationale engrosmarkeder som en direkte konsekvens af den indenlandske efterspørgsel efter udenlandsk valuta. Domstolen fastslog i sagen Stichting Sigarettenindustrie ([70]), at aftaler mellem virksomheder etableret i en medlemsstat, som kun omfatter markedet i denne stat, berører samhandelen mellem medlemsstater, når de, selv kun delvis, vedrører en vare hidrørende fra en anden medlemsstat.

G. BANKER, HVORTIL BESLUTNINGEN ER RETTET

(161) Det fremgår klart af sagsfremstillingen, at Commerzbank AG og Dresdner Bank AG har deltaget direkte i overtrædelsen.

(162) Spørgsmålet om, hvem beslutningen i øvrigt bør være rettet til, melder sig kun med hensyn til følgende banker:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG

— Deutsche Genossenschaftsbank/Deutsche Verkehrsbank AG/Reisebank AG.

(163) På mødedatoen den 15. oktober 1997 var den daværende Bayerische Vereinsbank AG hovedaktionær i Vereins- und Westbank AG. Bayerische Vereinsbank AG og Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG fusionerede den 1. september 1998 for at danne Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG. Denne fusion gjorde Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG til hovedaktionær i Vereins- und Westbank AG.

(164) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG er den næststørste bankgruppe i Tyskland og betragter sig selv som »regionernes bank«, inden for hvilken Vereins- und Westbank AG har titel af »bank for regionen Nordtyskland«.

(165) Skønt indbydelsen til det omstridte møde den 15. oktober 1997 kun blev faxet til den daværende Bayerische Vereinsbank AG, deltog ingen repræsentanter for denne bank i mødet.

(166) Den person hos den daværende Bayerische Vereinsbank AG, der modtog faxen indeholdende indbydelsen til det omstridte møde den 15. oktober 1997, viste den til sin overordnede, der besluttede, at det ikke var nødvendigt

([70]) Dom af 10. december 1985 i de forenede sager 240-242, 261, 262, 268 og 269/82, Stichting Sigarettenindustrie m.fl. mod Kommissionen, Sml. 1985, s. 3831, præmis 49.

at deltage i mødet. Faxmodtageren gav imidlertid indbydelsen videre til en kollega hos Vereins- und Westbank AG, da han i modsætning til sin overordnede mente, at der måske var nyttige oplysninger at hente på mødet.

(167) Vereins- und Westbank AG var ikke indbudt til mødet, men ikke desto mindre deltog en af bankes ansatte, som også repræsenterede ([71]) den daværende Bayerische Vereinsbank AG ([72]).

(168) Som følge heraf var både Vereins- und Westbank AG og Bayerische Vereinsbank AG repræsenteret på mødet den 15. oktober 1997 ved den ansatte fra Vereins- und Westbank AG.

(169) I svaret på klagepunktsmeddelelsen fra Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG hedder det, at Vereins- und Westbank AG ikke er afhængig af Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG's gebyrpolitik i forbindelse med veksling af eurozonesedler ([73]). Dette viser, at begge banker opererer uafhængigt af hinanden på markedet, og at Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG ikke øvede indflydelse på Vereins- und Westbank AG's beslutning om gebyrer.

(170) I lyset af ovenstående rettes beslutningen derfor til Vereins- und Westbank AG som selvstændig part og til Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG som den retlige efterfølger til den tidligere Bayerische Vereinsbank AG.

(171) Deutsche Genossenschaftsbank AG besidder 67 % af aktierne i Deutsche Verkehrsbank AG. Deutsche Verkehrsbank AG ejer 100 % af aktierne i Reisebank AG, hvis bestyrelse udelukkende består af tre administrerende direktører fra Deutsche Verkehrsbank AG. Reisebank AG er den eneste bank fra gruppen Deutsche Genossenschaftsbank AG, der udelukkende beskæftiger sig med valutahandel på detailmarkedet ([74]). Deutsche Verkehrsbank AG udøvede til enhver tid afgørende indflydelse på sit datterselskab ved at deltage i møder og drøftelser med andre banker (se betragtning 58 til 97). Deutsche Verkehrsbank AG var til enhver tid fuldt orienteret om og opmærksom på alle drøftelser mellem banker om gebyrer for veksling af eurozonesedler. Ifølge Domstolens retspraksis er det ved bestemmelsen af, om EF-traktatens artikel 81, stk. 1, kan anvendes mellem et moderselskab og et datterselskab, afgørende, om datterselskabet har været i stand til at bestemme sin egen adfærd på markedet uafhængigt af moderselskabet ([75]). I denne sag har Reisebank AG ikke haft nogen reel frihed til at bestemme sin egen adfærd i forhold til Deutsche Verkehrsbank AG. Reisebank var derfor ikke i stand til at overtræde EF-traktatens artikel 81, stk. 1, uafhængigt af Deutsche Verkehrsbank ([76]).

(172) I lyset af ovenstående rettes beslutningen derfor til Deutsche Verkehrsbank AG i dens egenskab af Reisebank AG's moderselskab.

H. **OVERTRÆDELSENS VARIGHED**

(173) Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Deutsche Verkehrsbank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG og Vereins- und Westbank AG indgik aftalen, der førte til overtrædelse af EF-traktatens artikel 81, stk. 1, i oktober 1997. Aftalen blev indgået for et tidsrum svarende til varigheden af den såkaldte overgangsperiode fra 1. januar 1999 til 31. december 2001.

([71]) På s. 4 i deres svar på klagepunktsmeddelelsen (sagsakterne, s. 3891) hævder Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, at skønt Vereins- und Westbank AG ikke var blevet indbudt til mødet den 15. oktober 1997, sendte banken en medarbejder som repræsentant for den daværende Bayerische Vereinsbank AG.

([72]) I svaret fra Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG på klagepunktsmeddelelsen hævdes det på s. 9 (sagsakterne, s. 3896 ff.), at modtageren af den faxede indbydelse til mødet den 15. oktober 1997 i den daværende Bayerische Vereinsbank AG viste den til sin overordnede, der besluttede, at det ikke var nødvendigt at deltage i mødet. Modtageren af faxen gav den imidlertid videre til en af sine kolleger i Vereins- and Westbank AG, da han i modsætning til sin overordnede mente, at der muligvis kunne indhentes nogle nyttige oplysninger på mødet.

([73]) Svar på klagepunktsmeddelelsen fra Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 24 (sagsakterne, s. 3911).

([74]) Reisebank AG's svar på klagepunktsmeddelelsen, s. 2 ff. (sagsakterne, s. 3696 ff.). I sit svar på klagepunktsmeddelelsen oplyste DG Bank, at den ikke var aktiv inden for valutahandel (sagsakterne, s. 3689).

([75]) Den dom, der har skabt præcedens ved afgørelsen af, om artikel 81, stk. 1, kan anvendes på forholdet mellem moder- og datterselskaber, der således kan være selvstændige medlemmer af et kartel, er Førsteinstansrettens dom af 12. januar 1995 i sag T-102/92, Viho mod Kommissionen, Sml. 1995 II, s. 17, præmis 47-55, som efterfølgende er blevet bekræftet af Domstolens dom af 24. oktober 1996 i sag C-73/95 P, Viho mod Kommissionen, Sml. 1996 I, s. 5457, der fastslår følgende: »Når et datterselskab, som det er tilfældet i den foreliggende sag, selv om det er en selvstændig juridisk person, ikke selvstændigt fastlægger sin adfærd på markedet, men følger de instrukser, der meddeles det direkte eller indirekte af moderselskabet, som det er et helejet datterselskab af, er forbuddene i artikel 85, stk. 1, uanvendelige på forholdet mellem datterselskabet og det moderselskab, som det danner en økonomisk enhed med«. Præmis 16 i dommen af 24. oktober 1996 i sag C-73/95 P lyder således: »Parker-koncernens datterselskaber udgør således en økonomisk enhed, inden for hvilken datterselskaberne ikke har nogen reel selvstændighed ved fastlæggelsen af deres adfærd på markedet, men udfører de instrukser, de modtager fra moderselskabet, hvis kontrol de er underlagt …«.

([76]) I dommen af 16. november 2000 i sag C-286/98 P, Stora mod Kommissionen, Sml. 2000 I, s. 9925, lyder præmis 26 således: »Det bemærkes i denne forbindelse, at Domstolen gentagne gange har fastslået, at den omstændighed, at et datterselskab udgør en i forhold til moderselskabet selvstændig juridisk person, ikke udelukker, at datterselskabets adfærd kan tilregnes moderselskabet, når datterselskabet ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet« (jf. bl.a. dommen i sagen ICI mod Kommissionen, præmis 132 og 133, dommen af 14. juli 1972 i sag 52/69, Geigy mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 225, præmis 44, og dommen af 21. februar 1973 i sag 6/72, Europemballage og Continental Can mod Kommissionen, Sml. 1973, s. 215, præmis 15).

(174) I lyset af ovenstående fastslås det, at alle de banker, hvortil denne beslutning er rettet, har gjort sig skyldige i overtrædelsen fra den 15. oktober 1997 til i dag.

I. STANDSNING AF OVERTRÆDELSEN OG BØDEPÅLÆG

1. Artikel 3 i forordning nr. 17

(175) Konstaterer Kommissionen, at der foreligger en overtrædelse af EF-traktatens artikel 81, stk. 1, kan den pålægge de implicerede virksomheder at bringe overtrædelsen til ophør, jf. artikel 3 i forordning nr. 17 ([77]).

(176) I denne sag blev aftalen, der havde til formål at fastsætte a) regler for gebyrberegningen ved veksling af eurozonesedler (dvs. indførelse af en provision beregnet i procent) og b) en målpris på omkring 3 % (for at sikre bankerne 90 % af indtægterne fra spreadet), indgået for en treårig periode fra 1. januar 1999 til 31. december 2001.

(177) Kommissionen giver derfor de banker, hvortil denne beslutning er rettet, pålæg om fremover at afholde sig fra enhver aftale, samordnet praksis eller fælles vedtagelse, der måtte have samme eller tilsvarende formål og virkning som den aftale, der er genstand for denne beslutning.

2. Artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17

2.1. *Generelle bemærkninger*

(178) I henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 kan Kommissionen ved beslutning pålægge virksomheder og sammenslutninger af virksomheder bøder på mellem 1 000 og 1 000 000 EUR, idet sidstnævnte beløb dog kan forhøjes til 10 % af omsætningen i det sidste regnskabsår i hver af de virksomheder og sammenslutninger af virksomheder, der har medvirket ved overtrædelsen, såfremt de forsætligt eller uagtsomt overtræder bestemmelserne i EF-traktatens artikel 81, stk. 1.

(179) Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal Kommissionen tage hensyn til alle relevante forhold og navnlig overtrædelsens grovhed og varighed, der er de to kriterier, der er udtrykkeligt nævnt i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17.

(180) Kommissionen følger den metode, der er beskrevet i retningslinjerne af 14. januar 1998 for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 ([78]).

(181) Den rolle, som hver enkelt bank har spillet som led i overtrædelsen, vurderes særskilt. Kommissionen vil ved beregningen af bøderne tage hensyn til eventuelle skærpende eller formildende omstændigheder og eventuelt anvende meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (»samarbejdsmeddelelsen«) ([79]).

2.2. *Bødernes grundbeløb*

(182) Ved fastsættelse af bødernes størrelse beregner Kommissionen et grundbeløb, der forøges, hvis der optræder skærpende omstændigheder, eller reduceres, hvis der optræder formildende omstændigheder. Grundbeløbet fastsættes på grundlag af overtrædelsens grovhed og dens varighed.

2.2.1. Grovhed

(183) Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed tager Kommissionen hensyn til overtrædelsens art, dens konkrete indvirkning på markedet, når denne kan måles, og udstrækningen af det relevante geografiske marked.

(184) I denne sag havde den indgåede aftale til formål at fastsætte a) regler for gebyrberegningen ved veksling af eurozonesedler (dvs. indførelse af en provision beregnet i procent) og b) gebyrernes størrelse i form af en målpris (for at sikre bankerne 90 % af indtægterne fra spreadet). EF-traktatens artikel 81, stk. 1, litra a), indeholder et udtrykkeligt forbud mod både direkte og indirekte fastsættelse af priser eller andre forretningsbetingelser. Overtrædelsen er af en sådan art, at den må betegnes som en meget alvorlig overtrædelse af EF-traktatens artikel 81, stk. 1.

(185) Aftalen blev gennemført af Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Vereins- und Westbank AG og Deutsche Verkehrsbank AG (se betragtning 147 og 148).

(186) Virkningerne af overtrædelsen slog imidlertid kun igennem inden for en begrænset del af fællesmarkedet, nemlig i Tyskland, hvor aftalen dækkede hele landet, og i det nederlandsk-tyske grænseområde.

([77]) EFT 13 af 21.2.1962.

([78]) EFT C 9 af 14.1.1998, s. 3.

([79]) EFT C 207 af 18.7.1996, s. 4.

(187) Da der er tale om en overtrædelse, der er af en sådan art, at den må betegnes som en meget alvorlig overtrædelse af EF-traktatens artikel 81, stk. 1, men som dog kun har haft konsekvenser i Tyskland og i det nederlandsk-tyske grænseområde, finder Kommissionen alt i alt, at den pågældende aftale skal henføres til kategorien af alvorlige overtrædelser af Fællesskabets konkurrenceregler.

(188) Inden for kategorien af alvorlige overtrædelser gør bødeskalaen det muligt at variere behandlingen af de virksomheder, der har overtrådt reglerne, for at tage hensyn til deres faktiske økonomiske muligheder for at påføre konkurrencen alvorlig skade og at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der sikrer, at den har en tilstrækkelig afskrækkende virkning. Denne differentierede behandling er især nødvendig, når, som det er tilfældet i denne sag, der er stor forskel i størrelsen på de virksomheder, der har medvirket til overtrædelsen.

(189) Til dette formål kan de berørte virksomheder i princippet opdeles i to kategorier alt efter deres størrelse og relative betydning på det relevante marked. Sammenligningen er foretaget på grundlag af oplysninger om indtjeningen i det sidste regnskabsår, for hvilket der foreligger reviderede regnskaber.

(190) Den første kategori omfatter Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG og Deutsche Verkehrsbank AG. Vereins- und Westbank AG tilhører den anden kategori.

(191) På basis af ovenstående danner følgende beløb udgangspunkt for beregningen af bøder, der tager hensyn til de deltagende virksomheders relative betydning på det relevante marked:

Commerzbank AG	10 mio. EUR
Dresdner Bank AG	10 mio. EUR
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	10 mio. EUR
Deutsche VerkehrsBank AG	10 mio. EUR
Vereins- und Westbank AG	2 mio. EUR.

(192) For at give bøden en tilstrækkeligt afskrækkende virkning skal Kommissionen tage stilling til, om grundbeløbet for de enkelte virksomheders bøder bør justeres.

(193) For så vidt angår Commerzbank AG, Dresdner Bank AG og Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG er Kommissionen af den opfattelse, at deres markedsstilling berettiger en opjustering af grundbeløbet, således at bøden kommer til at afspejle disse bankers størrelse og samlede ressourcer.

(194) For at opnå den ønskede afskrækkende virkning bør det i betragtning 191 nævnte grundbeløb for de bøder, der pålægges Commerzbank AG, Dresdner Bank AG og Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, forhøjes med 10 mio. EUR til 20 mio. EUR.

2.2.2. Varighed

(195) Som tidligere nævnt er det Kommissionens opfattelse, at det for alle de parter, hvortil denne beslutning er rettet, gælder, at overtrædelsen af EF-traktatens artikel 81, stk. 1, har varet fra den 15. oktober 1997 til i dag (se betragtning 173 og 174). Bødernes grundbeløb (se betragtning 191) justeret for grovhed forhøjes derfor med 40 % for alle bankernes vedkommende.

(196) Kommissionen fastsætter herefter bødernes grundbeløb til følgende:

Commerzbank AG	28 mio. EUR
Dresdner Bank AG	28 mio. EUR
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 mio. EUR
Deutsche VerkehrsBank AG	14 mio. EUR
Vereins- und Westbank AG	2,8 mio. EUR.

2.3. *De individuelle bøder*

(197) Ved fastsættelsen af den bøde, der pålægges hver enkelt bank, skal Kommissionen tage hensyn til eventuelle skærpende eller formildende omstændigheder i relation til de enkelte banker og eventuelt gøre brug af samarbejdsmeddelelsen.

(198) I denne sag er der ingen skærpende eller formildende omstændigheder.

2.4. *De endelige bødebeløb*

(199) Afslutningsvis pålægger Kommissionen bankerne i denne sag følgende bøder i overensstemmelse med artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17:

Commerzbank AG	28 mio. EUR
Dresdner Bank AG	28 mio. EUR
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 mio. EUR
Deutsche VerkehrsBank AG	14 mio. EUR
Vereins- und Westbank AG	2,8 mio. EUR —

VEDTAGET FØLGENDE BESLUTNING:

Artikel 1

Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Deutsche Verkehrsbank AG og Vereins- und Westbank AG har overtrådt EF-traktatens artikel 81, stk. 1, ved at have deltaget i en aftale, der har haft til formål at fastsætte a) regler for gebyrberegningen ved veksling af eurozonesedler (dvs. indførelse af en provision beregnet i procent) og b) en målpris på omkring 3 % (for at sikre bankerne 90 % af deres indtægter fra spreadet) i overgangsperioden fra den 1. januar 1999.

Artikel 2

Hvis det ikke allerede er sket, bringer de i artikel 1 nævnte banker overtrædelsen til ophør. De afstår fra enhver handling eller adfærd, der måtte have samme formål eller virkning som denne overtrædelse.

Artikel 3

De deltagende banker pålægges følgende bøder for den i artikel 1 nævnte overtrædelse:

Commerzbank AG	28 mio. EUR
Dresdner Bank AG	28 mio. EUR
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 mio. EUR
Deutsche VerkehrsBank AG	14 mio. EUR
Vereins- und Westbank AG	2,8 mio. EUR.

Artikel 4

De i artikel 3 nævnte bøder indbetales senest tre måneder efter meddelelsen af denne beslutning på følgende konto:

Konto nr. 642-0029000-95

IBAN-Code: BE76 6420 0290 0095

SWIFT-Code: BBVABEBB

oprettet af Europa-Kommissionen hos:

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) SA
Avenue des Arts 43
B-1040 Bruxelles.

Herefter pålægges der automatisk renter til den sats, som Den Europæiske Centralbank anvendte på sine primære markedsoperationer på den første arbejdsdag i den måned, hvor denne beslutning blev vedtaget, plus 3,5 procentpoint.

Artikel 5

Denne beslutning er rettet til:

1. Commerzbank AG
   Kaiserplatz
   D-60261 Frankfurt am Main

2. Dresdner Bank AG
   Jürgen-Ponto-Platz 1
   D-60329 Frankfurt am Main

3. Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG
   Am Tucherpark 16
   D-80538 München

4. Deutsche VerkehrsBank AG
   Friedrich-Ebert-Anlage 2-14
   D-60325 Frankfurt am Main

5. Vereins- und Westbank AG
   Alter Wall 22
   D-20454 Hamburg.

Denne beslutning kan tvangsfuldbyrdes i henhold til EF-traktatens artikel 256.

Udfærdiget i Bruxelles, den 11. december 2001.

På Kommissionens vegne

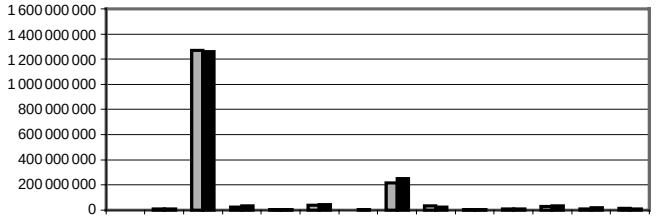
Mario MONTI

Medlem af Kommissionen

BILAG

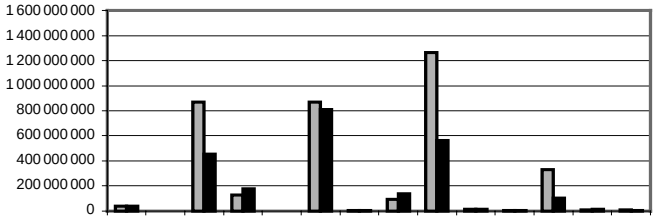
ØSTRIG

(EUR)

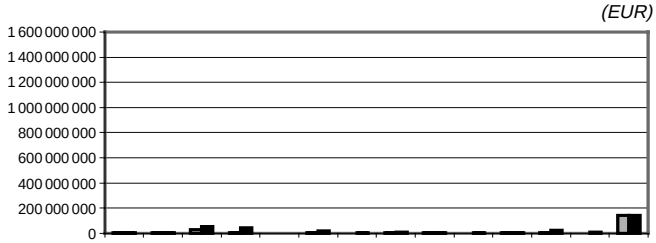
BELGIEN

(EUR)

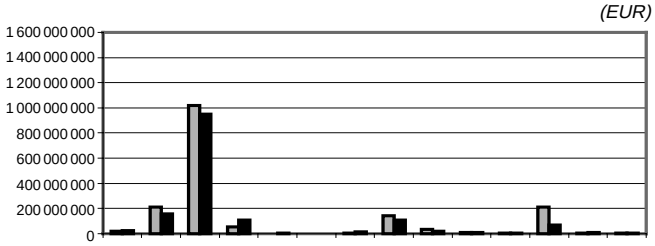
FINLAND

(EUR)

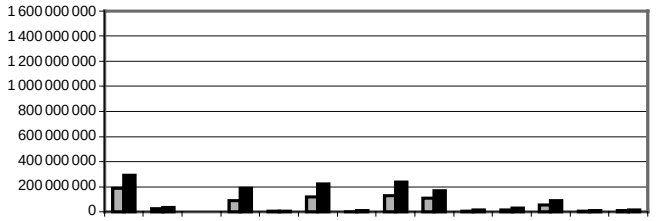
FRANKRIG

(EUR)

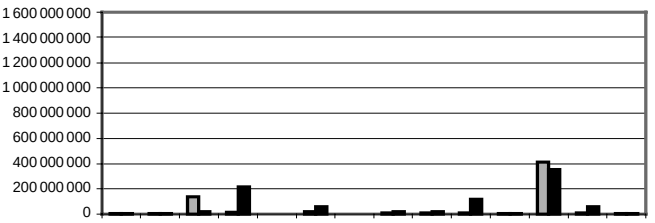
TYSKLAND

(EUR)

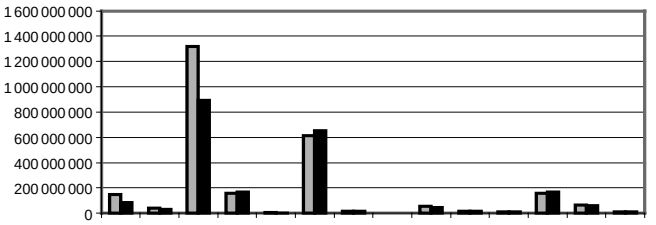
IRLAND

(EUR)

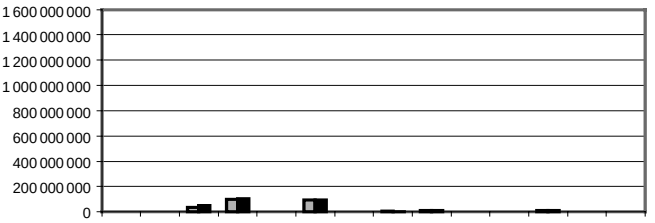
ITALIEN

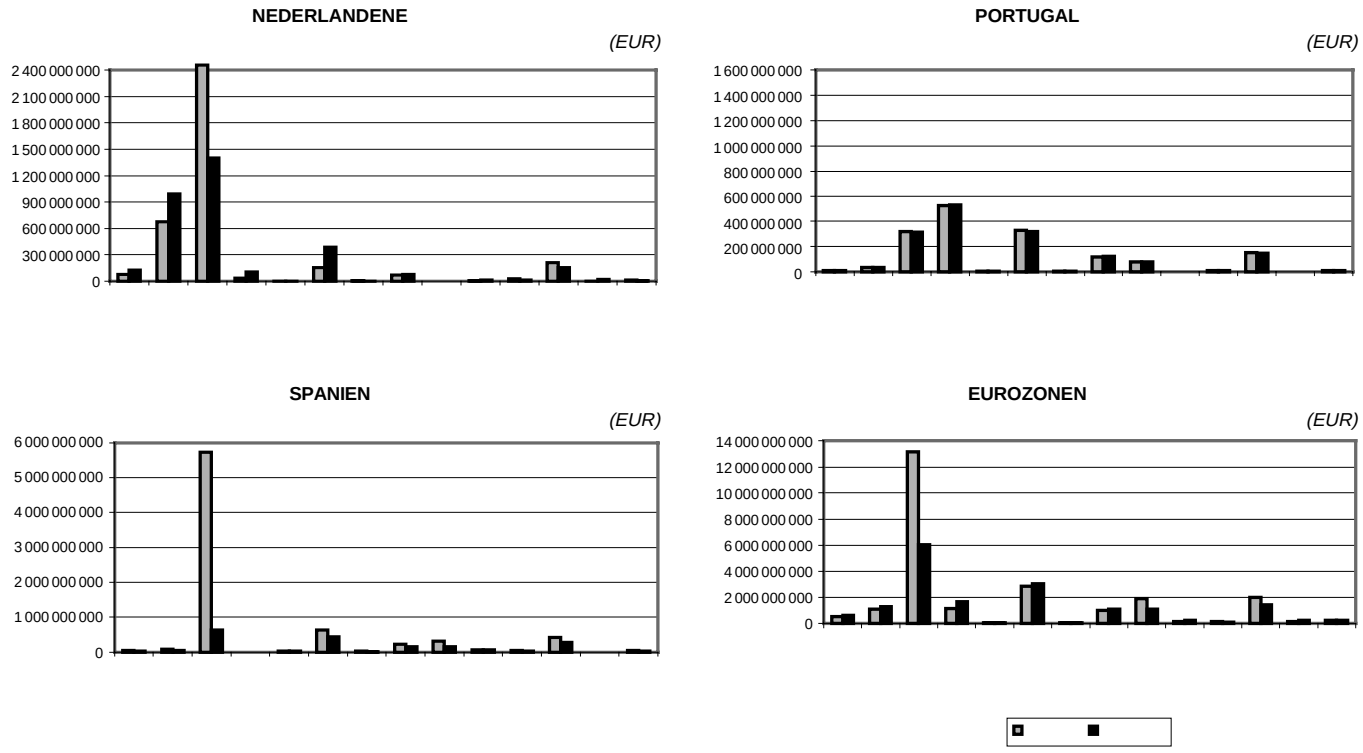
(EUR)

LUXEMBOURG

(EUR)

Køb og salg af EU-valutaer i eurolandene (1998, *BUYING* = KØB og *SELLING* = SALG).

(*NB*: Forskellige skalaer for Nederlandene, Spanien og eurozonen).